

DOM IN SVET

LETNIK 40

V LJUBLJANI, 1. JULIJA 1927

ŠTEVILKA 5

Marijonete

Tam za goro

Matija Malešič

9.

Prelep nedeljski popoldan. Grem po beli cesti. Pod božjim solncem se radujem z vase zaverovanimi njivami, lepe misli mislim s tihimi gozdovi, zažvižgal bi s kosom na veji.

K Nadi grem. Bela cesta, ljuba znanka, ki pelješ k Nadi — rad te imam. Njive, žive meje, gozd, kos — pozdravljene prijateljice in prijatelji!

Nada ve, da pridem. Pisem, sedem pisem, ki sem jih ji pisal ta teden, mi ni vrnila. Ve tudi, da stopim v njihovo hišo, če se ne prikaže. Izbera je pri tebi, Nada. V trenutku res ne vem, ali bi šel rajši s teboj na sprehod, ali bi rajši kramljajal s teboj pri vas, tam v vrtni utici. Ali v sobi, ki izpričuje tvoj okus. Kramljala bova danes, po teh sedmih pismih!

Boš prijazna z menoj? Da si kamen, bi te prepričal in omečil, toliko svojega srca sem izlil v pisma. Pa nisi kamen, dobra, mehka Nada si, ki te ima rada vsa vas.

Ropotanje voza po cesti zmoti praznično tišino. Naglo se bliža tisto ropotanje. Pogledam. Zastane mi noga.

Boštjanov Lojze švrka z bičem po konjih. Kaj bi švrkal po njih, saj že dirjata ko za stavo! Skočim v cestni jarek, da me ne povozi. Mimogrede ujamem Angelin pogled. Zdi se mi, da mi nekaj očita. Lojze ima opravka s konjema in bičem in vajeti. Kaj pa, da me ne pogleda. Rezika in Tončka se trudita, da mi pokažeta, da me ne vidita. Gospod s košatimi brki otrese pepel s cigare.

Ko misel naglo vihra kočija mimo mene. Hočem premisliti: Le kam pelje sestre? Pa nimam kedaj. Polna so ušesa ropotanja voz po trdi cesti. Še nisem čisto iz jarka na cesti — o — ne ropota samo Boštjanova kočija. Ne prestopim koraka, ko se sunkoma ozrem. Gospa in njen mož, pobratim s ščipalnikom, Anica!

Vročé mi je. Lepe misli, kam bežite?

Kočijaž ne švrka po konjih ko Boštjanov Lojze.

»Oho!«

»Glej ga!«

»Kam pa, kam?« Pobratim s ščipalnikom je ves presenečen in trese kočijaža za ramo.

»Sprehajam se,« povem čemerno. Mora videti in čutiti, da mi ni prav, ker me moti.

»Dolge sprehode ljubiš, prijatelj. Da me kdo plača, ne bi šel tako daleč na sprehod.«

»Vsak po svoje,« se ga skušam otresti.

Anica me gleda začudeno, gospa užaljeno. Njen mož razume, da mi ni do razgovora. In stisne komolec gospoda s ščipalnikom.

Gospod s ščipalnikom noče razumeti. »Prideš v vas?« poizveduje.

»Ne vem še! Morda!« Opazim, kako se spogledate gospa in Anica. Najrajši bi se ugreznil v zemljo. Sram me je, da so me ujeli.

»Pridi, pridi za nami! Veselo bo!«

»Mar mu je naše družbe!« pravi gospa.

Njen mož pomigne kočijažu.

»Na svidenje!« sitnari pobratim s ščipalnikom in mi maha s klobukom. Hočem premisliti: Čemu, le čemu me zalezujejo? Pa nimam kedaj! Kaj drdra sto kočij po cesti? Kje je že Boštjanova kočija! Ta kočija pred menoj ne drdra sama tako hrupno. Čuj, za tabo ...

Kočija! Pobratim z bradavico na nosu, njegova gospa, njuni otroci, Julka!

»Vidiš li ga, samotarja!« Pobratim z bradavico na nosu iztrga kočijažu vajeti in ustavi konja.

Gospa me gleda radovedno, Julka se trudi, da mi pokaže svoje začudenje radi tega srečanja.

»Greš v vas? Zakaj nisi povedal? Peljal bi se z nami. Saj je prostora.«

»Ni mi do vožnje! Rad hodim.«

»Kaka sreča, da te najdem tu! Po mestu sem te iskal. Prisedi! Ne smeš zamuditi današnje zabave! Na ražnju pečen jagnjiček! Lačni ne bomo — glej!« Pokaže na veliko košaro pod kočijaževimi nogami.

Slabe volje sem.

»Če že nočeš v kočijo, obljubi, da prideš za nami. Žal ti bo, če ne prideš. Takih izletov ne prirejamo vsako nedeljo.«

Hm.

»Kaj hm! Obljubi, da prideš za nami!«

»Kaj bi ga silil, če noče?« mi priskoči gospa na pomoč.

»Mora!« Pobratim z bradavico na nosu skoči iz kočije. »Če ne obljubiš, te spremim, da mi ne uideš.«

Drdranje voza po cesti. Pobratim z zlatimi naočniki, z gospo in otroki, Vera!

Kaj ste se zakleli zoper mene?

»Da ni nesreče?« Ustavijo kočijo. Pobratim z zlatimi naočniki plane k nam.

»Srečali smo ga in povabili s seboj. Pa noče! Pomisli, noče ...«

»Kdo ga bo povpraševal? Če ni hujšega ...« In pobratim z zlatimi naočniki me zgrabi za roko in vleče do svoje kočije.

Pobratimu z bradavico na nosu ni prav — tudi gospodični Julki ni prav: zakaj naj se peljem v kočiji gospoda z zlatimi naočniki? Zakaj naj sedem k Veri? Ali ni v kočiji gospoda z bradavico na nosu tudi prostora? Pa se potolaži gospod z bradavico na nosu: »Samo da se nam ne izmuzne. Pazi nanj, da ne uteče! Odgovoren si mi zanj!«

»Le brez skrbi!«

Zakričal bi v jezi. Zarota! Do pičice premišljena in dogovorjena zarota! Sodnik, ali jim ne zabrusiš v obraz, naj te pustijo pri miru? Naj ne križajo tvojih potov? Vse uvidiš, vse se upira in kipi v tebi, sprevidiš njihove namene — kaj res prisedeš k Veri?

Prisedem ...

»Iskali smo te po mestu, da bi te povabili. Pa ko da si se vdrl v zemljo!«

»Lažeš!« bi zavpil pobratimu z zlatimi naočniki v obraz. Da te le sram ni, pobratim! Rdečica mi sili v obraz. Da ste se stoprav danes opoldne dogovorili za izlet? Kdaj ste pa naročili jagnjička? Kdaj ste napekli polne košare? Kočije ste tudi najeli v zadnjem trenutku? Pri roki so bile, čakale so vas ko izvoščki, konji so tudi bili nakrmljeni. Govorila sva davi, pobratim z zlatimi naočniki. O izletu mi nisi črhnil ni besedice.

Rdečica na licih me izdaja. Povem ti, povem, kar ti gre, moj odkriti in prijazni pobratime!

»Zopet hodite po svojih potih, gospod sodnik. Ko včasih. Ni Vas v družbo, k nam Vas ni. Kaj Vas zopet teži?«

Gospodična z negovanimi nohti, veste, zakaj se Vas izogibljem? Zakaj me zalezujete, če nočem po Vašem?

O, ne boste, ne boste sodnika! Da ste zlata, gospodična Vera, pa da je zlata Angela in Anica in Julka — že zato ne, ker so vas izbrali zame drugi ... Pa zato, ker ste same vrgle mreže ... Ne, tisočkrat ne! Iz trme ne! Neveste mi ne bo izbiral nihče — sam si jo priborim. Ne bo mi padla sama po prvi besedici okoli vratu.

Ko na razbeljeni žerjavici sedim. Vem, da ne bo nobena prava in umestna, ki jo bruhnem. Ali nekaj bruhnem iz sebe in skočim z voza. Poln sem gneva.

»Glejte, vsi Vas imamo radi ... Zakaj bežite pred nami?«

Roka, bela roka z negovanimi nohti stisne moje zapestje. Ko da ni sestre in svaka in nečakov v kočiji. Ko da sva sama.

Prav je, gospodična Vera, da ste se me doteknili s svojo belo roko. Rešili ste me, da nisem izbruhal, česar mi je polno srce. Ne bi se spodobilo tisto, kar bi rekel, karkoli bi rekel. Sirovo in neotesano bi bilo in sodnika nevredno. Obliko mora človek uvaževati, pa če vre v možganih in poka srce.

Strezne me dotik hladne roke. »Ni vsakemu dano, da bi bil družaben...«

»Oho! Le počasi, moj ljubi! Da je meni tako dano ko tebi... Saj smo na veselici videli! In... in...« Pobratim z zlatimi naočniki hudomušno pomigne na Verino roko, ki še vedno stiska moje zapestje.

Hočem narahlo oprostiti svojo roko mehkega objema. Krepkeje mi stisne Vera zapestje. Ko da ni opazila svakovega namiga. »Obljubljene knjige mi še niste prinesli.«

»Včasih ni prilike, včasih človek pozabi...«

»Bog ve, kake misli Vam rojijo po glavi. Ali so taka skrivnost, da nam o njej ne morete ni namigniti?«

Mravljinca mi lezejo po hrbtu. V vas drdra kočija. Vsak, ki pogleda v kočijo, mora opaziti, kako me drži gospodična Vera za zapestje. Siloma se hočem otresti njene roke. Pa me stiska z vso svojo močjo.

»Ne izpustim Vas! Vsaj namignite nam o svojih skrivnostih!«

Da bi te izdal, Nada? Da izrečem tvoje ime pred temi ljudmi, ki prežijo na moje besede ko na divji plen!

Kočija drdra mimo trgovine. Povesim pogled. V dno srca me zazebe. Ne gledam na okno, vidim pa natanko in jasno: zganila se je zavesa, za hip je zastrmela Nada vame, pa naglo odskočila. Pobratim z zlatimi naočniki, njegova gospa, gospodična Vera, še otroci, še kočijaž, vsi gledajo na okno. Sodnik, ti pa povešaj pogled in si ne upaš pogledati na okno, da se ne izdaš. In da Nade ne izdaš! Ali pa je nisi prav sedaj in s tem izdal, da se je nisi upal vpričo drugih pogledati?

Tisti, ki so se pripeljali pred nami, nam pritečejo naproti. Tudi Boštjanove gospodične. Lojza ne opazim. S halojem nas sprejmejo. Obkrožijo me. Kaj me ne izpustite? Pa da se s pestmi prebijem?

Preklinjam na tihem vse te družabne oblike. Nervoznost polje po meni. Kaj res ne zmorem toliko sile, da se jim v dostojni obliki izmuznem?

Misel na Boštjanovega Lojza mi ponudi rešilno bilko. Naberem obraz v resne in važne poteze. In pokličem pobratima s ščipalnikom na pomenek med štirimi očmi. Menda ne misli, da pojdem z njimi, ki so povabili tudi Lojza?

»Čemu ne? Pobotali vaju bomo. Najbolje je, da se spravita.«

Marijonete

»Tako!« Glasno in jezno bruhne iz mene. Menda je planilo s to edino besedico iz mene vse, vse, kar se je nabralo v srcu zoper pobeljene grobove.

Z napeto pozornostjo naju gleda družba.

»Prav za prav,« menca pobratim s ščipalnikom, »povabili ga nismo. Pa če je že tu...«

»Prav,« rečem odločno in mu obrnem hrbet.

»Čakaj!« Pobratim s ščipalnikom me ujame za rokav. »Malo potrpi! Nekako uredimo vse to, da bo za oba prav.« In odhiti k moškim, ki barantajo s krčmarjem za vino.

Še jeznejše poteze ko prej skušam prisiliti v obraz. Prižgem si cigareto in krenem počasnih korakov za vogel krčme. Hočem vzbuditi videz, ko da hočem sprehajaje se premisliti vso stvar. Za voglom poteptam cigareto in se ozrem, če nihče ne gleda za menoj. Potem pa v dir! Ko da mi gori pod nogami, tečem za hišami, po vrtovih, preskakujem plotove. Nimam niti kedaj pomisliti, kak vitez žalostne postave sem. Pred njimi bežim! O ne, pred svojo lastno bojazljivostjo bežim! Pred prokletimi družabnimi oblikami, ki se jih ne upam s kratko besedo otresti, bežim.

Ves zasopel planem v trgovčevo vežo. Obrišem si pot s čela in lovim sapo. Nebrzdano veselje me prešine: Ali sem jim zagodel! Pa me naglo strezne misel: Kaj pa, kako pa sedaj...?

Nove srage potu se cedijo po čelu.

Preudarim: V njihovi hiši sem, ven ne pojdem zlepa. Povem ji vse po pravici in resnici. Kaki so, kak načrt so skovali, kako so me presenetili na poti in vlekli proti moji volji s seboj. Razložim ji, kake namene ima gospod s košatimi brki z Boštjanovo Angelo in z menoj, kaj misli gospod s ščipalnikom z Anico. Ne zamolčim ji, kako mi misli obesiti gospod z bradavico na nosu Julko, gospod z zlatimi naočniki pa Vero. Še o gospe ji povem. Razjasnim ji, kako jezo kuhajo name, ker nočem po njihovem in se jih izogibljam. In se opravičim, zakaj nisem prej pogledal na njihova okna. Nada, veste, pregloboka in prečista so moja čuvstva do Vas, da bi zinil o njih tem ljudem le besedico. Spovem se ti, Nada: Nisem drugače taka neroda in strahopetec, tudi družabnim oblikam nisem sicer zmeraj suženj. Le ljubezen naredi človeka tako mehkega in nerodnega. Rajši bi se dal ubiti, ko da bi izblebetal svojo prelepo skrivnost tem ljudem. Ojoj, to bi jo pomendrali v blato! Nada, ali me razumete?

Nerodno in z ropotom štorokljam po veži. Pa ni od nikoder sledu, da me kdo sliši. Tiha je hiša, ko da ni nikogar doma.

Zaškripljejo vrata, pred katerimi stojim. Njen oče.

Noče me poznati. Pa me je videl na veselici in tedaj, ko sem bil v vasi na komisiji. Da bi oče ne vedel, da sem danes teden govoril z njegovo hčerko?

Povem, kdo sem.

Prisiljeno se prestraši. »Kaj smo naredili? Preiskava v hiši...«

Dovolj mi je komedije. »Rad bi govoril z gospodično hčerko.«

»Kaj se je pregrešila?«

Jeza kipi v meni. Mora opaziti, da mi je dovolj njegovih neslanosti. »Nekaj važnega ji moram povedati.«

Pa se še obotavlja. Radi Nade se premagujem in tlačim svoj odpor proti njenemu očetu. Obotavlja se in molče me pelje v kuhinjo.

Nada prebledi, ko me zagleda. Niti nedelj-ske obleke nima, rokava ima do komolcev zavihana. Umiva posodo.

»Gospod sodnik ti hoče nekaj važnega povedati!« pove oče s poudarkom.

Opazim, da ji trepeče krožnik v roki. Ko da prosi očeta pomoči, ga gleda.

Pogledam ga ko na sodišču pričo, ki se noče pokoriti mojim besedam: »Hočem! Pa njej sami, brez prič.«

Neprijazno zapre vrata za seboj.

V Nadinih očeh dve svetli, čisti solzici. »Zakaj, zakaj mi ne daste miru, gospod sodnik?« Nove solze.

Zavrti se mi v glavi. »Za božjo voljo, gospodična Nada! Kaj, kaj naj vse to pomeni? Ali niste prebrali mojih pisem, ki sem Vam jih pisal ta teden?«

»Ne zamerite, da jih nisem do danes vrnila. Nimam po kom. Po pošti jih nočem pošiljati. Bi rekli ljudje, da si dopisujeteva. Dam Vam jih danes.« In si briše z brisačo roke, ko da misli steči po pisma.

Zmeden sem, ne vem, kaj bi rekel. Iztresel sem ji svoje srce v zadnjih pismih, ni ene zlagane besedice ni v njih. Ne pretiravam, če rečem, da sem jih pisal s svojo srčno krvjo. In v koliki ljubezni sem jih pisal! Patak sprejem!

Nada se prestrašeno zgane. »Jezus! Kaj Vam je slabo? Tako ste bleedi!«

»Čudno bi ne bilo, da mi je... Dovolite mi, da sedem.«

»Kozarec vode?«

»Prosim!« Saj mi ni slabo, da bi se onesvestil, ali kozarec vode iz Nadine roke mi gotovo prežene bledest iz obraza in prisili pravo besedo na jezik. Njena prestrašenost in sočutje mi je že pregnala omotico iz glave. Na dušek zvrnem vodo v grlo.

»Vam je odleglo?«

»Ni! Dokler mi ne poveste, zakaj tak sprejem, mi ne odleže. Kaj sem Vam storil, da ste taki proti meni?«

V zadregi je. Molči.

»Razodel sem se Vam vsega, ni za vejico se v pismih nisem zlagal...«

»Povedala sem Vam že, da se ne bom nikoli možila...« Tiho pove, zadrega raste v njej.

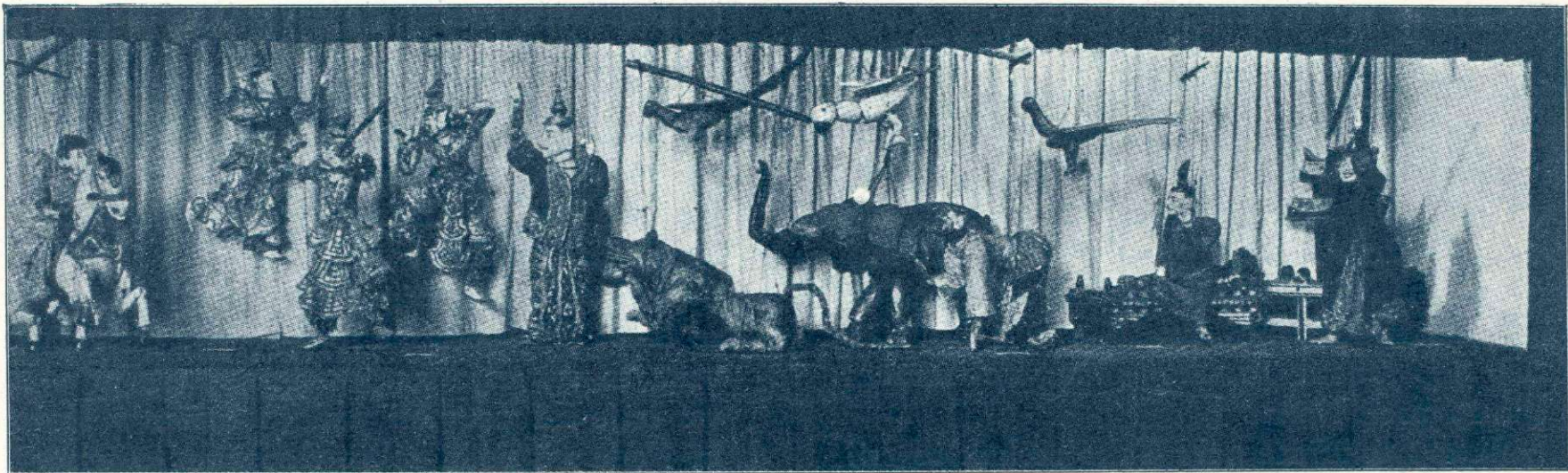
»To ni vzrok, da ste danes taki. Priznajte mi!«

Molči.

Molk me opogumi: »Gospodična Nada! Na svojo moško čast Vam obljubim, da Vas ne bom nikdar več nadlegoval... ne bom Vam več pisal... ne bom Vas nikdar več nagoovoril... če... če sem kriv. Če je vzrok Vaše neprijaznosti tak, da imate povod biti taka proti meni, ko ste...«

V zadregi si odvihuje rokava.

Marijonete

»Priznam, težko mi bo. Glejte, zamislil in zasanjal sem si življenje... z Vami... Življenje vse lepo, vse rožnato, na cvetočem vrtu, ob petju škrjančkov... Pa če sem tak, da takega življenja ne zaslužim — z Bogom, lepe sanje! Vrnite mi pisma! Naj bodo tudi pisma in vse najine redke besede — sanje. Mož sem. Povejte mi vzrok. Moško bom nosil posledice!«

Ko kuhan rak je rdeča. Vidim, da bi rada povedala, pa ne ve, kako bi. V oči mi ne pogleda.

»Povejte! Če je res, priznal bom. Če pa morda napačno razumete...«

»Vsak mesec pošiljate po pošti denar...«

»Pošiljam. Kaj je v tem vzrok?«

V zadregi si zavihuje rokava. Več krvi ji ne more v lica, tako so rdeča.

»Gospodična, čakam, čakam. Zakaj ne nadaljujete?«

»Redno vsak mesec pošiljate...« Plašno in vprašaje me pogleda. Pogled mi pove: Kaj ne vidiš, da ne morem izreči? Pa kaj se potajuješ? Saj veš!

»Redno vsak mesec...«, ponovim mirno.

»Pošiljate za...« Ne gre in ne gre ji beseda iz ust.

»Pošiljam za...«, ji pomorem.

»Neki ženski...« Komaj slišno zašepče in se sklone na mizo.

V hipu se mi razjasni in me omami, ko da je udarila strela. V prihodnjem hipu zakipi v meni, ko ni zakipelo še nikdar nikoli. Planem s stola, udarim s pestjo po mizi, da odskoči posoda in zašklepečejo krožniki. »Milijon hudičev!« Sam se ustrašim svojega glasu. Glas me toliko iztrezne, da ne naredim

še katere in še večje neumnosti. Sesedem se na stol, da rezko zaškriplje pod menoj. Pa me moti to škripanje. Planem s stola in koračim po kuhinji. Povešam glavo, roki sklenem na hrbtu. Za hipe pozabim, kje sem. Nadine bližine ne čutim. Stoprav ko se skoraj zadenem ob njo, pridem k sebi. — »Tako!« rečem. Pa ne vem, kaj hočem povedati z besedico. Koračim po kuhinji, da se zberem. Pa rečem suho in zamolklo: »Gospodična Nada, verjamete?« Temen mora biti moj obraz.

Nada se umika, ko da se me boji. Iz strahu menda ne reče ne da, ne ne. Pa napačno tolmačim njen molk. Stopim po kuhinji gori in doli. Rad bi se vsaj toliko umiril, da bi mogel mirno in brez skokov povedati, kaj mislim. Pa se ne umirim. Sunkoma bruha iz mene: »Z zlobo ljudi, ki so Vam to povedali, se ne bom boril... Njih boj ni lep, moj bi ne mogel biti časten... Brezupen boj! Jutri Vam povedo, da sem kje koga zadavil in oropal...«

Nada molči.

»Vrnite mi pisma... Pa naj bo vse le sen... Nekaterim ni dano... Prav imate! Vzrok je dovoljen! Ne čudim se Vam... Če bi bilo res...«

»Če pa ni res...?« Mehak in sočuten in trepetajoč glas. Pretrese me. S široko odprtimi očmi — o, tistimi temnorjavimi očmi — me gleda in me prosi: Reci, da ni res!

Sedem na stol in si podprem glavo. Tišči me v grlu. Da trpi Nada v svoji kuhinji pajka, bi ga bilo čuti v teh hipih, če bi predel svoje mreže.

»Če ni res...«, mi hoče pomagati do besede.

Sunkoma se mi iztrga iz grla:

»Materi pošiljam... To je...« Skočim s stola, obrnem ji hrbet in pritisnem vroče čelo na šipo. Ne morem ji dopovedati, da bi ji tisti grdi ljudje lahko povedali, komu pošiljam. Saj napišem vsak mesec razločen naslov. Nočem in ne morem ji razlagati, kaj kipi po meni. Kaj vse to koga briga, če pošiljam materi. Fej...

Ne izpljunem grenke sline, ne morem pljuniti pred Nado.

»Materi pošiljate...?« Tako mehak in mil je njen glas, da se sunkoma obrnem.

O...

Gledajo me oči, tako me gledajo in take oči me gledajo, kakor so me gledale, ko me je ljubeča roka učila sklepati roke k prvi molitvi. Tako so me gledale tiste... take oči, ko ste me, mati, peljali k prvemu svetemu obhajilu. Tako ste me gledali, ko ste me pripeljali v prvo gimnazijo in ste me izročili tuji gospodinji; niste se upali razjokati se pred menoj ob slovesu, da bi mi ne bilo hudo; stoprav za voglom ste se razjokali, ko ste mislili, da Vas ne čujem. Tako ste me gledali, ko sem prinesel maturitetno spričevalo domov. Tako ste me gledali, mati, ko sem se vrnil živ in zdrav iz vojne. Tako ste me gledali stokrat, tisočkrat, tisočtisočkrat... kdo naj se hipoma domisli vseh lepih trenutkov...?

»Nada...«

Ne povesi pogleda pred mojim.

»Verjeli ste...«

»Čisto nisem mogla verjeti.«

»Kdo me ima tako rad in Vam nosi te vesti?«

Ne pove. Pravi, da bi bil hud nanj.

»Na njo?« pozvedujem.

Noče povedati. Noče, da bi stresal radi nje nad kom svojo jezo.

Sedeva k mizi. In kramljava. Prosim jo, naj mi ne zameri, ker sem bil prej tak in sem udaril po mizi.

Saj bi kdo drugi ob takem obrekovanju še Bog zna kaj drugega napravil. Tako me zagovarja.

Ali me mika, da bi posegel po njeni roki in jo stisnil! Pa je nočem spravljati v zadrego. Po veži bobnijo trdi koraki, ki ne obetajo lepih besed. Pride, tudi to pride, da ti ne bom samo pobožal roke. Izbijem ti iz glave misel, da se nikoli ne poročiš! Pa vzameva vse tri fantičke s seboj v mesto. Boljša

šola in večrazredna je tam. Oče — hm — naj se poroči!

Planejo fantički v kuhinjo. Vem, da jih je poslal oče. Motiš se, trgovec, če misliš, da me pripraviš ob dobro voljo. Znanci smo s tvojimi fantički. Danes nisem pozabil bonbonov in čokolade!

Čudi se trgovec in mi kislo odzdravi. Le se čudi! Ali Nada me le spremlja do vežnih vrat. In vsi trije fantički me spremljajo. In vsi trije mi po vrsti podajo ročice v slovo. In Nada mi poda roko. Obdržim jo v svoji in jo krepko stisnem. Ne izmakne mi je tudi, ko je ne izpustim delj časa, kakor se objemajo desnice ob slovesu. Ne izmakne mi je tudi, ko jo stiskam, da jo mora boleti.

»Z Bogom!« reče.

Zdi se mi, da hoče rahlo odgovoriti mojemu stisku. »Na svidenje!« pravim in jo plamteče gledam.

Zavriskal bi. Pa ne smem v vasi. Tudi moram gledati, da utečem dobrim pobratimom in ljubeznivim gospodičnam. Ucvrem jo kar počez po vasi, po dvoriščih, mimo vrtov, čez plotove. Na polju, tam zavriskam. Iz polnega grla in iz prekipevajočega srca zavriskam.

Čuj škrjančka! O, prijatelj, kod si pel do danes? Nisem te še slišal. Oho, glej jih! Nisi sam. Saj nad vsako zeleno njivo požete! Pojte, škrjančki! O, da morem zapeti z vami in tako ko vi, prijatelji!

Prijatelji, debatirajte in modrujte v Ljubljani po kavarnah in gostilnah in kletih. Brrr, ali ste modri in dolgočasni. Ni mi dolg čas po vaših razgovorih in vaši družbi. Poslušam tu za goro petje škrjančkov. Vi niti ne veste več, kako pojo, kako lepo tu za goro škrjančki pojo.

— — —

Ne da miru gospodičnam, v skrbeh so pobratimi, vsi mi privoščijo bedro slastnega, na ražnju pečenega jagnjička. Delikatesa!

Julka in Vera se poznate z Nado, gospod z bradavico na nosu pozna dobro trgovca. In stopijo v njegovo hišo.

»Kaj vem! Kaj izprašujete mene?« jih skoraj nahruli trgovec.

Povprašajo Nado. In Nada zardi.

Modrujte in debatirajte, prijatelji, v Ljubljani! Jaz žvižgam in vriskam! Veste, Nada je zardela!

Pojte, škrjančki!

(Dalje.)

Kresni poldan

Jože Pogačnik

V travi
tonem vonjavi,
sočnato bilko tik lica
veter tih vije.
Čutim in uživam: tak mirno
srce mi bije.

Solnce do dna mi krvi,
belo gori.

Eno
srce spokojéno
v miru poldanskem motiti,
mi bridko želi:
zemlja neutrujena vedno
vrti se, vrti...

Zdaj in zdaj senca oblaka
me preleti...

Ali
solnce me pali
tiho in mirno —
kot da za zemljo ne ve...

Ali
zemlja kotali
dalje se blazno —
kot da za solnce ne ve...

Moje srce pa z obema
tiho in mirno se ujema:
o, življenje,
večnih nasprotij gnetenje...
O, moje srce zdaj vse ve!

Gnezda

Jože Pogačnik

Nič se ni zgodilo,
pa na ptico mislim:
kroge v vetru riše,
v drevju veje išče:

»Sleherna, glej, veja
seže do neba,
a za mé le ena
je odmenjena...«

— V najtoplejše gnezdo
kane včasih tuga
taka, da bi ljubša
bila veja druga...

Poccijeva risba

Dunajska soneta

Tine Debeljak

Veliki petek

Danes je Jezus umrl za nas...
In pala čez solnce ni težka temà,
ni v strahu razklala se Golgota
in ni se v grozoti ustavil čas
in človek ni mrtvo zbledel v obraz:
pognal se je v gnečo, ki kriči in divja
čez gorko srce Njega mrtvega
in kliče kri nad otroke in nas...

O kri!... Kako mi kaplja na oči,
da vidim le zvito telo, ki visi
čez mesto in joče za tih pokop...

Bežim... O Magdalene žené
nocoj vas poznam: Odpustite, sestré,
da pade Bog v naša srca kot v grob!

Mödling

(Pred samostanom, kjer je Beethoven napisal
Misso solemnis)

Samostan: večna molitev za smrt našo,
obraz kot zamaknjen v skrivnosti božje.
Nekdo se je sklonil Bogu v podnožje
in poje v vihar svojo véliko mašo:
vsa zemlja buči ob darovanju človeka,
in trese za nas se pred božjo sodbo —
joče, kot da se grehu odreka...
o, v svetlo glorio vriska z godbo...

Vérujem! — in pal sem na prag v darovanje:
o bičaj mi, bičaj telo za kesanje,
milost izprosi mi, Veliki duhoven!

O Bog, daj rokó na moje srčno vrenje,
naj pojem Ti slavo za Odrešenje
kot pel je Tvoj dobri služabnik Beethoven!

Zdravnica Marija

Magajna Bogomir

1.

Zdravnica Marija je posvetila svoje delo malčkom našega mesta. Ljubila je te pomladne cvete, kot je dejala, in hotela, da bi nemoteno uživali solnčne dni.

Takoj po doktoratu se je poročila s slikarjem Rašo Tomažinom in se ločila od njega leto dni potem, ko se ji je rodil otrok.

»Ljubila sem čredico otrok, ki sem jo sprejemala vsak dan, prav tako kot njega ali pa še bolj. Ni bil zadovoljen s tem in silen v svojem duhu je zahteval brez besede, da bi ga gledala visoko kot ono goro za našim mestom, nad katero se neprestano majejo megle. Znanost pa je sovražil prav radi tega, ker je bil pravi otročiček v njej in želel je, naj se jaz popolnoma odvrnem od nje. Nekoč, ko sem navidez s prezirom gledala njegovo delo, se je razsrdil in zaklical: »Kaj je tebi, žena, vsa silnost črne noči, ki je ne moreš doumeti nikdar. Ne ubijaj me s svojo prisotnostjo in ne moti slike, ki je večja od tvojega duha in vsega dela, ki ga vršiš.«

»Naslikaj mene, če moreš,« sem odgovorila z nasmehom. »Deset dni bom žrtvovala in ti dokazala, da si prevelik v sebi, da bi bil s svojim delom zadovoljen.«

Stala sem mu pred platnom marsikateri dan. On pa je metal barve na tla in klet ves čemerem: »Nekak vzvišen hudič ti gleda iz oči in potez. Ne morem doumeti obraza, ki je visoko nekje. Naj te zmaga vrag, če si mu sestra, ali angel, če si mu ljubica — jaz te ne morem.«

Raztrgal je platno in se mračil vsak dan v večjo temo. Končno je kot blazen zahteval, naj zbežim iz tega mesta, kjer me ljubi vse, naj zbežim, daleč v samoto, kjer bom samo njegova, kjer bom luč v temi njegove duše, kjer me bo spoznal, me doumel in zaužil v miru. Nisem hotela. Zbežal je sam, dasi mu je bilo srce raztrgano. Pisal mi je večkrat iz različnih krajev na zemlji. Nisem mu odgovarjala. Hotela sem, da bi se razčistil sam v sebi, brez moje opore, da mu bo vstajenje lepše. Prenehal je pisati in sedaj že dve leti ne vem, kje je.

Govorila mi je tudi o nekaki svetlobi in senci, česar pa jaz nisem maral in nisem niti umel.

Naša bolnišnica usmiljenih sester stoji vrh griča. Kroginokrog nje se širi prijazen vrt. Vsakdo izmed obojca ima odločeno gredico in jo goji po svoji dragi volji. Sredi vrta je mizica in tsiti dan, ki je bil njen trideseti rojstni dan, sem igral ob tej mizici z njo šah. Na trati poleg naju je sedel njen petletni sinček Raša. Bilke in cveti so mu segali do obraza in solnce mu je žarelo v črne kodre.

Gledal sem jo v tistem času tako, da mi je še sedaj, kot da sedi še vedno na klopici in da se njena roka, bel golobček, lahko nagiba k meni. Plemenitost in dolgoletno delo duha ji je začrtalo v obraz čudnolepe poteze. Matere, ki so nosile otroke v preiskovalnico, so gledale na njeno roko, kot da bi bila angelova. V trenutku so se pomirjali bolni jokajoči dečki in deklice radi njene božajoče mehko.

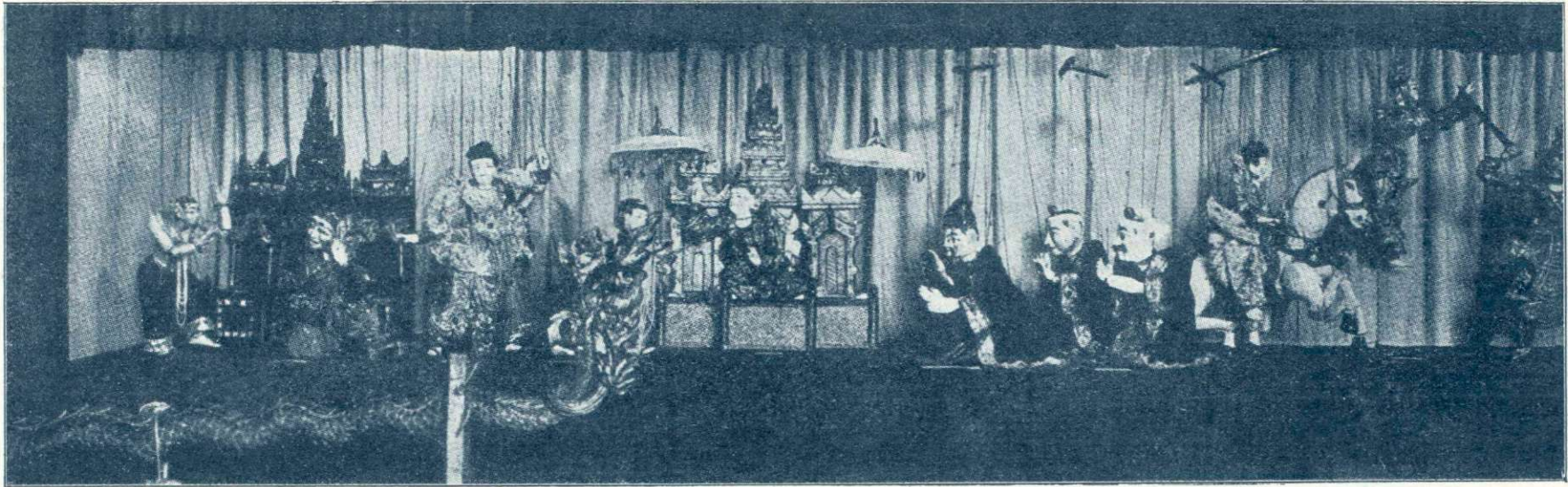
»Premagali ste me v šahu,« je rekla smeje se in se zagledala čez vrt. Mislil sem, da je ta čas najprimernejši in tekkel brž po veliki šop rož, ki sem ga prej obral s svojega rožnega grma in ga skril v travi. »Gospa Marija,« sem zaklical, »izročam Vam polno naročje cvetja. Rdeče dušice, ki so vzbrstele v pomladi, naj žrtvujejo svoje življenje zato, da Vam olepšajo današnji dan. Naj bi nudil, gospa doktorica, ta vrt lepoto svojega življenja še dolgo Vašemu v kras!«

Pričakoval sem, da se ji bo obraz, ki je bil že med igro zelo vesel, razvedril v vsej lepoti. Namesto tega pa sem zapazil senco na njem in molče mi je podala roko.

»Ne bo se zgodilo, gospod Julij! Da bi pustili rože na grmu, bi venela in morda tudi umrla z njimi. Mnogo dni jih gotovo ne bi preživela.«

Obstal sem in ji nemo gledal v oči. Izrekla je svojo trditev s hladnim glasom, v katerega sem verjel, kajti glasil se je tako le v slučaju popolne gotovosti. Čutil sem naenkrat, da je v njeni barvi nekaj posebnega, da se nagiba morda malo, malo v rumeno, v tisto barvo, ki jo ima žitno polje v poletju, v dneh, ko se klasje nagiba k žetvi. »Kaj mislite?« sem vprašal tiho.

Marijonete

»Ne žalostite se, dasi sem v Vaši ljubezni, kot da bi Vam bila sestra. Pomnite vedno, da je meni smrt prehod v čas, ki je lepši od pomladnega razkošja, lepši od čiste vesti, da, lepši od dela pri otrocih. Tako je lep tisti čas, da se družiti samo z molkom, ker mu ni besede, da bi odkril vso sladkost. Vam je seveda to neumljivo in smilila se Vam bom, kar pa ne bi rada videla. Veselilo me bo, če mi boste dober, vesel prijatelj kot dosedaj. Želite morda vedeti ime bolezni? Saj Vam je predobro poznana že po blagozvočnosti svojega imena, ki se od časa do časa glasi kot anaemia pernicioza.«

Čutil sem, kot da mi nenadoma rosi tisočero žarkov tega solnčnega dne naenkrat bridkost v dušo, da prihaja iz vsakdanjosti tiho, tiho v srce nekaj temnogrenkega, ki se bo zajedlo z drobnim semenom v me in se razbohotilo v razrivajoče pekoče bolečine. Gledal sem jo zopet, se zdrznil in zahotel z lažjo v sebi, da se moti, da se gotovo ni preiskala. Pa je zopet prekinil tok misli njen glas, ki je v trenutku uničil zahoteno tipanje po nečem rešilnem.

»Kar izključite druge možnosti! Pojdite z menoj v raziskovalnico! Zanimivo je. Dobro, da si ogledava!«

Ko sem šel po stopnicah, se mi je zdelo, da ubijam v sebi pravljico, čudno visoko ženo, ki se je uklesala tekom let v me iz njenih kretenj, iz njenih rok, iz njenih pod belim plaščem izbočenih prsi, iz velikih oči in iz njenega duha. Kot v omami sem gledal, kako je zabodla iglo v prst, iztislila kapljico krvi na stekelce in podložila pod drobnogled. Nemo sem se zazrl v majhno kapljico, ki je

bila strašno velika po pomenu, ki se je skrival v njej.

Prvič sem v svojem delu pozabil na hladnokrvnost in na masko v obrazu in jecljal proti njej kot neumen otrok, da morda to le ni smrt, dasi sem vedel, da je v razdalji nekaterih mesecev ali še bližje, da se bliža prav tej ženi, ki jo ljubim, in da bo ta žena, ki je duša naše hiše, ki je veselje vsem, ki je po dobroti srca in po veličini dela ljubljena od vseh, v nekaj letih navaden kupček trhle zemlje tam v tistem dolgočasnem, po svoji tišini neprijaznem pobočju, ki leži med dvema gričema.

»Gospod Julij, smešno je, da se razburjate. Resnično mi je žal, da sem Vam uničila današnji dan, ki se je lepo pričel. Dovolila sem si to le radi tega, ker bi bila prisiljena to storiti že v enem tednu. Toda Raša me čaka na vrtu. To dopoldne sem si vzela prostost in vse do zvonjenja bom rajala z njim. Če Vam je ljubo, pridite na vrt! Solnca in rož je mnogo. Želim pa, da bi bil v Vašem obrazu mir.«

Odhitela je po stopnicah. Kot v sanjah sem šel za njo.

2.

Teden pozneje, ko smo jo namestili v oni sobici, kjer sta samo dve postelji in kjer smo mislili, da bo s sinčkom Rašo živela nemoteno do smrti, so pripeljali v našo hišo deklico iz boljše rodbine, ki se je bila poskusila usmrtiti. Prostora ni bilo več in pripeljati smo jo morali v sobo gospe Marije, katero sem prej pripravil na to in se vdal

njeni prošnji, da vzame otroka z druge postelje na svojo, dasi sem bil z veseljem pripravljen peljati Rašo na svoj dom. Vprašal sem jo tudi, če bi ji bilo ljubo, da prestavimo harmonij v sobo, kajti godbo je ljubila zelo. »Rada,« mi je rekla, »bom poslušala godbo. Igrali boste pa šele tedaj, ko se moji bodoči tovarišici povrnejo moči.« Uprla je oči v me in v tem pogledu sem začutil nekako radodarnost onstranstva, ki se mi je polagoma proti volji pričelo razodevati v srcu, dasi sem bil sicer trdno prepričan, da moramo dopustiti misel v onstranost le tistim, ki jim je ta tolažba potrebna, da morejo prenašati bolečine in bridkosti. Čutil sem, da hoče povedati danes nekaj posebnega, toda med tem so se odprla vrata in sluga Tine, ki mu gredo usta neprestano na smeh, je z nekakim zadovoljstvom pripeljal novo bolnico.

Deklica je bila ena izmed najlepših, kar jih je sprejela bolnišnica v času mojega službovanja. Na kratko pristrizeni lasje so se ji bili prilepili na čelo in lica. Oči so ji zagrinjale košate trepalnice in da ni dihala, bi mislil, da leži od velikega umetnika izdelan voščen kip pred menoj.

»Lahko govori?« me je vprašala Marija tiho.

»Lahko, pa noče.«

S slugo sva jo položila na posteljo. Mišice, ki so zatrepetale na obrazu, so govorile o bolečini, toda oči ni odprla. Bila je ena izmed tistih redkih, ki se v resnici srde, da jih človek sili nazaj v življenje. Ko sem ji v sprejemnici nudil pomoč, me je brez besede v nekaki nervoznosti udarila z roko v obraz. To me ni presenetilo. Čudil pa sem se neki drugi stvari. Njen obraz je bil nenavadno podoben Marijinemu. Ni imel sicer njenih potez in se je še črtala na njem dekliška doba, toda sličil ji je tako, da je Marija nemo zastrmela v njo in da so se ji zasvetile oči in da je kot v neizgovorjeni misli premaknila ustnice.

»Kako ti je ime, dragica?« je vprašala po kratkem molku.

Deklica je nejevoljno zašepetala, naj ji damo mir.

»Gospodična,« sem izpregovoril, »zdravnica Marija, ki jo po imenu poznate gotovo tudi Vi, Vam bo prijateljica, dokler se Vam ne povrne zdravje. Ona zdravja zase ne more več upati. Bodite torej prijazni in povejte ji

svoje ime! Razgovarjajte se z njo, ko se Vam povrne mir.«

Odprla je oči in zagledala moj obraz nad seboj. Ne vem, kaj je bilo v njem, kajti proti pričakovanju se je pričela smejati z visokim nervoznim smehom in se ni prav nič trudila, da bi ustavila ta smeh. Hipoma pa se je ozrla v Marijo in umolknila. V oči so ji legale sence.

»Cveta Svetelova sem, gospa doktorica.«

»Gotovo ti je samo dvajset let?«

Prikimala je.

»Se hočeš razgovarjati z menoj, če ti ni mučno?«

»Ne, nočem Vas žaliti.«

»Zakaj bi me žalila, Cveta?«

»Pozabila sem, da ste bolni. Resnično mi je žal, da nisem na Vašem mestu.«

»Kaj si ne domšiljaš, dobro dete! Tvoje stopinje bodo kot da hodijo po valovih godbe.«

»Je odtod Vaša slava, doktorica, da ste znali govoriti tako sladko?«

Marija je umolknila. Cveta pa jo je opazovala izpod odeje in čutil sem, da opazuje rumeno barvo in neveseli usmev, ki se je črtal zdravnici na ustnice. V sledečem hipu sem pa priskočil k ležišču in jo potisnil nazaj. Dvignila se je bila sunkoma, kot da hoče ubežati. Pogled se ji je zasvetil v mržnji, toda nenadoma so ji zalile obraz solze.

»Hočete poznati vzrok, gospod doktor? Napišite — zblaznela sem radi barantij in ciganstva. Ampak, zakaj stojite tu? Sluga je odšel. Prosim Vas, pojdite že enkrat ven! Takoj — ste rekli? Nočem. Ostanite tu: Kdo Vas vendar podi? Saj ste Vi tu gospodar! Slišite, hočem, da ste tu!« Smejala se je zopet visoko. »Saj nisem hotela žaliti Vas, gospa Marija: Sebe sem hotela žaliti, sebe, radi svoje strahopetnosti. Tik pred koncem sem zadržala roko. Saj bi lahko še nagnila. Gospa Marija, hočete, da izlijem vso svojo kri v Vaše žile? Saj bi bilo dobro, da bi živeli! Moj Bog, kako je Vaš obraz podoben mojemu! Samo kje ste kupili tisti mir, ki leži na njem? Prosim Vas, naj prelijem svojo žalostno kri, ki se bo v Vas spremenila in prerodila v veselje.«

Pričela je jokati.

»Potrebovala boš svojo kri sama, Cvetka! Res si mi podobna in morda boš dedovala

po meni, če se mi posreči, da vcepim svoje gledanje in svoje veselje v tvojo kri.«

Ko je Marija to spregovorila, se je dvignila luna izza gore in v razkošnem toku je razprostrla mesečina svoj srebrni eter skozi veliko okno v sobo. Nekaj tako ljubkolepega je bilo v tem siju, da se je deklica nemo zamaknila nekaj časa v svetlobo. Dvignila je glavo in morda je čutila, da tudi ta luč potrjuje vrednost življenja, kajti kot da se opravičuje, je nadaljevala:

»Ni lepo, da sem se hotela umoriti. Toda včasih je življenje obdano z gnusno kepo masti. Živela sem med debelimi, zatolstenimi, brezdušnimi mumijami, ki so se zbirale vsak večer pri nas. Imajo hijenske obraze in se smejejo samo s potezami, ki so krog ust in jim ni zlate mrhovine nikdar dovolj. Njih oči so brezizrazne in te oči so lenobno strmele v me vsak večer, ko so prežvekovali pri polnih mizah. Včasih so mi vsi naenkrat nudili zlate kepe v obraz. Mati, velika trgovka, pa je slonela ob koncu mize in nemo kričala: 'Najlepša je v mestu. Njen kip je najdragocenejši. Kdo ponudi največ? Lahko bo jedel do sitega.' Jaz, zlata deklica, sem blagrovala služkinje, ki so prihajale k nam in vedno lahko zbežale v nekaj dneh.«

»Ali naj prižgem luč?« sem vprašal. Kot da je preslišala, je nadaljevala:

»Prišel je k nam navaden deček. Kot cigan je bil. Las si ni česal in ovratnica mu je bila pomaknjena proti rami. Komaj osemnajst let je imel. Nekdo ga je priporočil, da lepo igra na gosli in da bi bil našim večerom gotovo v kratek čas. Nastopil je takoj. Mati je bila zadovoljna. Jezilo jo je le, da se je drznil cigan smejati se vpričo vseh na odru in da ni poznal spodobnosti. Radovala sem se njegovega smeha, kajti kar ni spoznala mati, sem videla jaz — brezmejno sovraštvo do družbe, ki je lenobno slonela na žametu in se smejala v hipih, ko je on s svojo godbo blaznel po ravninah, ki se utapljuje vsevdilj proti jugu od našega mesta. Pobliskaval je z belimi zobmi v me in me sovražil, ko je spoznal, da sem z žarnicami osvetljena lutka, ki stoji kot v izložbenem oknu na prodaj. Videla sem njegovo misel in želela, da bi se oba spremenila v netopirja, se zagrizla drug v drugega in odletela v svobodno širokost daljnih obzorij.

Imel je dobre oči, kajti rojen je bil na deviški zemlji in končno spoznal. Ko sem

mu na vrtu zagrebla prste v lase in so obema blazneli pogledi, naju je dobila mati. Obraz se ji je smejal in poljubila me je na čelo. 'Razume me,' sem zavriskala in se ji vrgla krog vratu. Dobra mamica je skrivala v sebi isto kot jaz. Čutila sem, da mi je korak neslišno lahak in da bi lahko hodila čez rožice, ne da bi usmrtila cvetje, in da bi šla po valovih morja, ne da bi se razmaknile vode. Ko se je bližal večer, sem se kitila kot nevesta. V te kodre, ki se sedaj prilegajo kot črn okvir na obraz, sem vpletla rožo in obleka mi je bila, kot da grem pred oltar, ne kupljena, temveč njemu svobodno darovana. Namesto njega pa je tuj človek igral na odru. Mati je kazala s prstom name in se zopet smejala samo s potezami krog ust. Z njo so se smejali drugi. Vsem sem bila deklica, ki je poblaznela za en dan, stroj, ki mu je za hip zdrčalo kolesje v nered, pa ga popravljajo drugi.«

Izpoved je govorila hitro in naju ves čas pogledovala.

»Preslaboten je bil goslar in premlad, da bi te odvedel kljub volji tvoje matere,« je izpregovorila Marija.

»In kaj pravite na moje dejanje?«

»Da si morila lutko, ki je ni bilo. Nikdar nisi bila lutka. Sicer pa pozna Gospod pota teh, ki so neomadeževani. Ne bodo osramočeni ob hudem dnevu.«

3.

»Ne morete slutiti torej, kje bi bil sedaj moj mož?«

»Rad bi bil čudodelnik, gospa Marija.«

Rumeno, sedaj tenko desnico je položila na čelo in gledala nepremično v strop. Raša se je premaknil pod odejo in se glasno smejal v sanjah. Cveta je podpirala glavo z roko.

»Metulj dneva išče solnca, metulj mračnjak beži za temo. On je bil metulj dneva v sencah. Rojen za svetlobo, je zgrešil čas in blodi v temo. Verujem, da so ljudje, ki so odločeni za dan, in ljudje, ki jim je sojena noč. Eni in drugi so srečni. Strašno pa je tistim, ki so ustvarjeni za luč, pa morajo tipati v megle. Življenje jim je muka. Jaz sem metulj solnca, v solncu od svojega rojstva. Grem svobodno nasproti svetlobi, ki visi med dotikališčem zemlje in neba in ne

zaide nikdar, ona, duša obeh svetov. Ravnina, po kateri hodim, je velika, in nebo nad njo je neskončna lepota barv in svetlih sijev. Oblaki, ki so na nebu od obzorja do obzorja, niso sence, ampak s solncem ožarjeno zlato. Po njih stopa Kristus in neslišen je v svojih stopinjah. Vzporedno z njim grem jaz po zemlji, tudi moji koraki so neslišni. 'Hčerka, mi nemo kliče Gospod, 'tvoja pot na zemlji je moja pot neba. Cilj nama je enak in nihče ne sliši, kako hodiva tiho. Jaz sem duh neba in Bog, ti si duh zemlje in človek. V skupni cilj greva in ko stopiva v solnce, bova združena v skupnem ognju.

Vi, gospod Julij, korakate svobodno v nasprotno stran. Cvetka in moj mož gresta istotako, toda njuna steza je vedno mračnejša, vedno bridkostnejša. Mnogo je takih ljudi. Vsi pa spoznajo in ako se zgrudijo, jim Bog sam ponudi desnico, da jih dvigne. Mojemu možu bo Bog še obrnil korak v trenutku, ko mu bo grenke tekočine življenja v iskanju dovolj. Tedaj se povrne in čutim, Cveta, da ni tvoj obraz zastoj podoben mojemu. Tvoj obraz bo njegova sreča v trenutku, ko se bom dvigala onstran ravnine k Njemu v solnce. Pustila sem, da je šel na tuje, zato, da bi mu bil nektar sladkejši potem, ko bo poprej okusil pelin. Te dni, ko bom še živela, Cveta, bom porabila za poslednje zdravljenje, da ozdravim tebe... Počivala bom. Počivaj tudi ti.«

Sklenila je roki nad prsa in zaprla oči. Cvetka je mislila dolgo in zdelo se mi je, da je pričela moliti. Naenkrat se je zgodilo nekaj nenavadnega.

Raša, ki je spal in se smejal v sanjah, je hipoma dvignil glavico. Oči so mu bile skoraj zaprte in le med trepalnicami je bilo videti nekoliko leska svetlobe, ki je kipela z neba v zenice. Kot da se je spomnil na nekaj, se je hitro odgrnil in splezal na tla. Bela, z vtkanimi cvetlicami okrašena srajčka, je bila vsa obarvana z zlatom nočne luči. Dvignil je nežni goli ročici pred se in stopal počasi, kot da išče stopinje, do srede sobe in se tam ustavil. Ves obraz mu je izražal nekako nadzemesko ljubkost otroškega nasmeška. Napotil se je dalje in prišel do Cvetinega ležišča. Iskal je z ročicami ob njenem vzglavju in ko se je s prsti dotaknil las, mu je hipoma izginil nasmeš z ustnic. Deklica

se je mrzlično stresla po vsem telesu in strmela s širokimi zenicami vanj. Ko je hotela vzklikniti, sem položil prst na usta. »Molčite, deček spi,« sem zašepetal. Trenutek pozneje se je zaslišal glasek, ki je bil mehak kot hoja studenca proti jutranji zarji: »Mamica, zlata, ali še spiš? Daj, mamica, vstani vendar enkrat!« Cveta ga je hotela priviti k sebi in čudna sreča se ji je zarisala v obraz. Zabranil sem, prijel otroka za roko in ga peljal k materi nazaj. Ni se zbudil. Samo smejal se je. Obrnil sem se zopet k Cveti. Lice je skrčila v poteze, kot da misli nekaj velikega, in čudno, te poteze so bile enake Marijinim. »Čudovito je Vaša duša podobna njeni,« sem rekel in odšel v sebi razdvojen iz sobe.

4.

Lepi so v tihih belih nočeh obrazi, pol v misel, pol v sanje zatopljeni. Lepi so večeri, ko so ljudje kot molitev. Ta večer pa sem zasenčil žarnico z rdečim zastorom in svetloba, ki je bila kot kri, se je skozi okno združila s svetlobo, ki je bila bela kot duša. Marija je bedela z zaprtimi očmi. Raša jo je opazoval brez besede. Cveta, ki se je že zelo opomogla, je stala ob oknu in gledala v noč. Jaz sem bil navidez zatopljen v knjigo in mislil na Marijo, kajti čutil sem, da ne bo več dolgo med nami, da kmalu ne bo več živa mati te čudne družinice, ki se je zbirala v sobi, da se spoveduje med seboj. Jaz sem često igral na harmonij v komaj slišnih melodijah, da ne bi s silnostjo godbe motil miru, ki je ležal v srcih.

»Nočete igrati nocoj?« je vprašala Cveta nenadoma in se obrnila od okna. »Danes sem vstala prvič. Lepo je. Zaigrajte nam kaj!«

»Ne morem, gospodična,« sem odvrnil, ko sem videl na Marijinem obrazu, koliko utrujenosti je bilo v njem. Pomislila je nekoliko in odšla naenkrat sama k harmoniju ter iskala med skladbami.

»Ste igrali kdaj to skladbo?«

Pesem o ženi in blodnem možu.

»Nikdar nisem igral,« sem odgovoril in se čudil, da je zbrala to godbo, ki mi že po naslovu nikdar ni ugajala in sem šel vedno mimo, ne da bi prebral besedilo.

»Sedite sem! Pesem je dvospev. Igrala bova oba.«

»Nemogoče mi je to, gospodična!«

Razsrdila se je. »Nočem Vašega čuvstva, gospod. Vaš glas pa rabim. Skušajte igrati nekoga drugega! Mislite si, da ste blodni Holanec. Radi Marije hočem, da igrate. Jaz bom igrala njo; razumete? Vi ne verujete v čudež, jaz pa. Hočem, da bo mesečina na svojih valovih nesla glas pesmi do zadnjega kotička na svetu.«

Komaj sem se ubranil smeha. Vendar me je naenkrat tako presenetil nenadni izraz na Cvetinem in Marijinem obrazu, da sem ubogal in prisedel. Primaknila mi je note in začela sama igrati godbeni preludij, ki se je tako lepo in meni novo prožil izpod njenih prstov ter krožil po sobi, da mi je bilo v duši kot da se razodeva v njo nekaj visokega, kar pač ne bom mogel doumeti in mi bo tuje vsekdar.

Marija se je smejala tiho in Raša, ki je v početku hotel spremljati z ročicami godbo, se je premislil in poslušal.

Zaslišal se je njen sveži glasek, kot da igra in poje v novorojeni pomladi.

Godba plavajočih tonov, valovi morja, ki se opotekajo v breg, kot da hočejo poljubljati zemljo. Glas žene, dobrega angela vodnika in glas moža, v početku teman, pozneje kot glas silnega otroka te zemlje.

»O — pesem pravi, da se povrne!« je zaklicala Marija. »Raša, tvoj atek se povrne! Slišal je Bog mojo molitev in poslal moj klic v njega. Ni pozabil svoje žene! Nate misli, dobro dete! Spoznal je, kje mu je dom! Povrnili se bo, pokleknil na zemljo in jo poljubil. O Bog, igrajte, igrajte naprej!«

»Nikar se ne razburjajte, gospa Marija!« sem zaklical, ko sem zapazil prestrašen, da ji tresoče se telo omahuje na blazine, s katerih se je v radostnem smehu dvignila med pesmijo.

»Cveta, srcece zlato, glej, kako je razkošna mesečina v barvah! Glej Rašo, ves je utopljen v njo in oči mu žare kot silnost bodočih dni. Vse ljubi on. Dan in noč, zemljo in morje, človeka in Boga — vse ljudi sedaj. Lahak ti bo korak, Cveta, ki boš dedovala mene ob njem. Kje bi bila pot možu brez žene, kje detetu brez matere? Ozri se na goro! Oblaki se razmikajo z vrha in nebo nagiba srebrne vale svetlobe nanjo. Pripravi se, Cveta! Odeni se v nevestin plašč! Spreminjaj

se v veselo dehtečo rožo, ki se bo ovijala krog opore njegovega telesa! Čudovita rastlina, ti in on v enem. Raša bo razcvetajoči se popek in jaz vrtnica, ki vam bom rosila življenja z neba. Cveta in sinček, poljubimo se!«

5.

Čudni so včasih dogodki na svetu. Marija in Cveta sta bili prepričani, da se povrne in sta ga pričakovali v vsaki uri. Dasi sem bil tiste dni pomaknjen s tira, nisem veroval v to. Kljub temu sem glasil v razne liste, da je poznana zdravnica Marija zbolela na smrt in naj javi, komur je znano, kje se nahaja slikar Raša Tomažin. Začudil sem se, ko se je pri meni javil mož s tem imenom. V resnici je bil silen po svoji postavi in ves ogorel od solnca daljnih morij. Oči so mu gorele v nenavadnem lesku, ko je vprašal, v kateri sobi leži njegova žena.

»Ali ste morda čitali v listih, gospod Tomažin?«

»Ne. V srcu sem zaslišal klic iz domovine. Zaslutil sem, da me kliče iz smrti, in sem se vrnil. Ločena sva z ženo, ali ves hrup sveta mi ni ubil ljubezni do nje. Šele v tujini sem spoznal, kako velika je njena duša in kako otroški moj napuh.«

»Dobra tovarišica je bila nam vsem,« sem rekel in ga peljal po stopnicah.

Marija je bila na potu v večnost. Hrane ni prejerala več in niti oči ni odpirala. Dvomil sem, da bi ga še spoznala. Zmanjšal je trdoto svojega koraka, ko je stopil v sobo. Najprej je zagledal Cveto in obstal ves začuden. Od okna je mirno gledala v njega. »Ona ni,« sem izpregovoril tiho. »Na sosedno posteljo pogledjte!« Zmedel se je in ustnice so mu zatrepetale.

»Žena!« je šepnil tiho in stopil do ležišča. Ni ga slišala. Položil ji je roko na čelo. »Žena!«

Odprla je oči. Tega trenutka sem se bal, kajti življenje ji je viselo na nitki, ki bi ga lahko pretrgal vsak tresljaj. Začudil sem se. Sklepal sem, da se bo dvignila, če ga spozna, kriknila in omahnila na blazine nazaj. Droben smehlaj se ji je začrtal na ustnice. Kri ji ni mogla več zaliti obraza in barvati lic, da bi po njih mogel soditi o njenem čuvstvu, toda tisti nasmešek in oči so govorile dovolj.

»Marija!« je vzkliknil in se ni trudil, da bi zatrl solze, kar je hotel v prvem hipu, ko je odprla oči. Skušala je dvigniti roko, da bi jo položila na lice, pa ni mogla več.

»Si se le vrnil, Raša!«

Pokleknil je in naslonil glavo k njeni.

»Si premagal življenje? Si, že takrat, ko me nisi mogel slikati, sem spoznala, da si večji od mene. Bolje pa, da si šel, dobri moj! Sedaj boš tudi ti dragocen kamen, ki ga je izoblikoval Gospod. Prav je, da si šel, toda vedno je bila moja duša s teboj, predragi! Si čutil to v svetu?«

Prikimal je kot otrok, ki se sprijazni z materjo.

»Hvala, mož! Sedaj me ne bo več. Našel boš novo rastlino in presadi jo namesto mene v svoj vrt. Glej Cvetko, ki te gleda! Govorila sem z njo. Ona bo privolila. Čuj, ali ni njen obraz moj obraz?«

Ozrl se je za hip v deklico in jo molče opazoval. V svojem velikem pogledu je mirno vzdržala njegovega.

»Kje je Raša, žena?«

Oči so se ji razvedrile. V onemoglosti ni mogla več. Poklicala me je s pogledom. Odgrnil sem odejo, izpod katere se je prikazala prelepa glavica otroka, ki se je zopet smehljal v sanjah.

»Še potrebuje matere tvoj sin. Prevelik si še zanj. Pozneje naj ti bo enak. Cveta mu je mati. Poljubila ga je v znak materinstva, čuješ? Veliko ti ima povedati Cveta. Naj te vodi proti nikdar zahajajočemu solncu. Nikar ne jokaj! Skloni se, Raša, še bliže, da te poljubim!«

Pričela je toniti v privide, ki so bežali vedno dalje, dalje do obzorij, ki jih je slutila. Morda je še v podzavesti čutila poljub, ki se ji je zagrebel v lase, in jok, ki ni nje premagal nikdar, odkar sem jo poznal, niti sedaj ne. Možu se nisem drznil izreči tolažilne besede. Pristopil sem k Cveti: »Ko bo končano, ga skušajte vi tolažiti!«

Čutil sem, da se v meni samem budi nekaj grenkega in da bo vsak hip konec ženi, ki je bila angel naše hiše.

*

Morda ne bi jaz, zdravnik Julij Juvan, pisal tega, da nisem srečal danes po mnogih dneh, ki so minuli od smrti tovarišice gospe Marije, v mestnem vrtu troje ljudi. Šli so

Cveta, mali Raša in oni mož, ki je bil nekdanj kot blodni Holanec. Pozdravili smo se in mož mi je obljubil sliko svoje prve žene, če bi mi bilo morda drago. Prikimal sem in se umaknil nato v to sobo, kjer je umirala. Moje življenje je potekalo in poteka mirno in malo sreče, ki jo uživajo drugi, sem doživel v sebi. Morda mi je delo edino zadovoljstvo. Kljub temu se mi zdi sedaj, kot da čutim njen dih in neslišne korake, ki gredo vsak večer skozi sobico in srce. Toda vendar pa bo moja pot najbrž res le v kraj, ki ga je ona naznačila s senco.

Črni otroci

Tone Seliškar

Predmestja.

Rdeči plavži žare v noč in dan,
naše kosti gore v tovarnah za razbeljenimi
Rudnik. [okni.

Šahti grizejo kri,
vrtalni stroji v možganih,
razstrelbe pojo ob rojstvu naših otrok.

Žena, dete.

Fabriške sirene budijo temo,
otroci spe pod vlažnimi stropi.

Noč...

Žene, pojo

pesem, molitev, uspavanko —
strto, prelomljeno od zobatih koles.

Etaže.

Donebni dimniki žare,
otroci nad rudnikom kriče,
zmaje v zrak
čez temni oblak.

Urne ptice! Za njimi tko zanke svojih misli
po vejah obžganih dreves.

Pisana žoga —?

V zraku visi,
v zvezdah gori!
Plačilni dan:

Jok, vino, glad, krik, pest in kri.

V jutru ni zarje!

Je grenki kruh.

Naše žene doje

in glad besni, rjove, tolče, vihra in para
življenje naših črnih otrok.

Leonid Leonov:

Iz romana: Jazbeci

Tretja noč na straži

(Tretjega dela 6. poglavje)

V hrupnem delu je minil naslednji dan; cela dva tedna so jazbeci neprestano urejali podzemeljske bajte, toda v noči tretjega dne so bila že vsa glavna dela izvršena. Iz tramov zvezano ogrodje je stalo prav v zemlji, nanj so položili okrogla debela ter jih pokrili s prstjo in rušino. Po Semjonovem načrtu niso posekali vsega gozda, ampak so poedina drevesa pustili. Dohode k bajtam so zabasali z dračjem, ki naj bi takoj izdalo, če bi se približal tuj gost. S kruhom so bili dobro preskrbljeni, tudi darovi žensk niso bili redkejši. Kljub temu so koj prve dni sklenili, da žensk ne bodo puščali bliže kakor do trepetljikovega mladičja, kjer je stala stražnica. Ženske sicer niso bile užaljene, ampak so kar same prenehale obiskovati jazbece.

Največja bajta v tleh je imela dve sobi, tako so naslednje jeseni pripovedovali kmetje; tu so se vršila zborovanja, včasih pa so tudi kvartali in popivali. Tam so si krajšali dolge zimske noči. Zato so to bajto imenovali zimsko bajto. Bila je — kakor so pravili — opremljena s pohištvom iz Svimulinovega letovišča in je imela celo okna. Toda to ni bilo res — oken tam ni bilo in tudi pohištva je bilo tako malo, da ga ni bilo vredno v misel jemati.

Jazbeci so pač hodili v zapuščeni Svimulinov dvorec, toda že pred njimi so drugi kmetje več kot enkrat prišli na obisk na Svimulinovo pogorišče. Jazbeci so vzeli le še zadnje ostanke: divan, ki so ga prinesli iz podstrešja in pločevino s strehe, s katero so popravljali cevi pri dimnikih. Divan je bil preoblečen z atlasom, ki je kazal obledel škrlatast vzorec; dolgo ga niso mogli zbasati skozi ozka in umazana vrata v bajto. Že se je bil Luka Begunov pripravil, da s svojo žago ukroti divanov plemiški ponos, kar mu pride Fjodor Čigunov na pomoč. Na njegov nasvet so divanu odsekali noge in so ga postavili v zimski koči na tnale.

Stražnica je stala tam, kjer se je travnik kakor klin zarival v gozd, in ker nikogar izmed jazbeccev ni veselilo, da bi se naselil tu v samoti, so stražnico prepustili Nastji.

»Bomo hodili k tebi v vas,« je dejal Juda, potrepljal Nastjo po hrbtu in ji prijateljsko pomežiknil.

Tretjo noč so ljudje prebili še pod milim nebom ob ognju in stražili. Razplel se je razgovor o tem, kako se mesto upira marsikaki veliki stvari. Jazbeci so se ujemali v tem, da je zastonj, butati z glavo ob zid: šele na zadnjo uro izve človek, ali biya najvišja moč, ki giblje vse, kar je, ali pa je vse le senca človekova.

»Neki naravni zakon je! Tega ne more nihče prekršiti!« je dejal bradat kmet iz Opetova,

nagnil glavo nazaj in buljil v neko točko pred seboj.

»Po tem tvojem zakonu vozijo vlaki,« ga je podražil Šibanda, in pri tem mehanično rezljaj z nožičem kos lesa. »Vsak zakon ima svojo posebno znanost.«

»Narava bo premagala znanost,« je rekel Prohor Stafejev. »To bo za nevedne sreča, ampak za učenjake, brrr — še večja sreča...«

»Narava ne bo zmagala znanosti,« je neodločno pripomnil Petka Ad in po strani gledal Šibando.

»Bo jo!...« je dejal Jevgraf Podprjatov in stopil naprej. »Sin ne more nasproti svoji materi doseči ničesar.«

»Vseeno. Tudi mati ne potisne sina nikamor naprej, posebno če se ji obesi na vrat!« se je smehljajal Šibanda.

»Kakor je...« je odvrnil Podprjatov.

Vsi so že opazili, da Jevgraf ni brez vzroka vztrajal pri svojih besedah. Sedel je bil na rob tramu in gledal v žerjavico. Bilo je popolnoma tiho, v njihovih srcih je gorel ogenj, ob katerem ljudje obmolknejo. Naenkrat se je Jevgraf Podprjatov tiho zasmeljal, kakor da se je spomnil na vesel konec neke stvari, ki se je bila slabo začela. Med svoje besede je vpletal šale, da so dobivale poseben, skrit pomen. Pripovedoval je

Zgodbo o norem Kalafatu.

Ded jo je slišal od pradedu in pradedu jo je prebral iz knjige človek, ki je imel še staro vero.

... To je bilo v starih časih, tedaj so imeli ljudje povsod veliko prostora. Tudi zrak je bil čistejši! Okoli in okoli sama polja in ptiči, gozdovi in lisice in po jarkih je tekla studenčnica. Velikanske so bile takrat države in najdaljše življenje ni bilo dovolj dolgo, da bi kdo mogel prepotovati tako državo. Hudi carji so prišli na svet, eden bolj divji ko drugi. Tu je eden izmed njih stopil nekega jutra na svoj stolp in pogledal tja preko gozdov. Lep pogled se je odpiral njegovim očem: oblaki so pluli, gozdi šumeli, reke tekle. A carja se polasti dolgočasje, tedaj zarjove doli s svojega stolpa: »Vse je moje! Reke in gozdovi, močvirja in votline, kmetje in medvedje, zemlja in nebo...« Kmetov to ni bolelo, čeprav je prišel ta glas tudi do njihovih ušes. Saj tudi petelin poje na svoji lestvi, kako bogat je njegov dom, in vendar ga zato pitajo z mravljinčjimi jajci. Pa brez šale! Kot petelin, tako je sedel car, ampak ljudje so tedaj živeli brez pričkanja in preprirov.

Tisti čas se je takemu petelinu rodil sin. Postajal je vedno večji in vedno bolj so mu rasle kocine... Samo s temi kocinami bi bil mož postal lahko slaven. Pa brez šale: še iz oči so mu štrlele kocine. In ko je bil ta sinček star devet let, je stopil h gospodu papanu in rekel: »Ti ne živiš prav, oče! V tvoji državi gre vse navzkriž! Povej mi vendar: Koliko bilk raste na tvojem polju? Koliko dreves stoji v tvojem gozdu? Koliko rib je v rekah, koliko zvezd na nebu? Vsaka travica mora biti prešteta! Aha, ti ne veš!« Gospod papa se je popraskal po glavi. »Ampak poglej vendar,« je dejal, »dvaaset rodov je živelo tako. Jedli so,

kar jim je prenesel vamp, spali so tako trdno, da jih ni bilo mogoče zbuditi, močno življenje so živeli.« »To ni prav,« je odvrnil sin. »Imamo znanost, ki se imenuje geometrija, po nji se moraš ravnati. Vsaki ribi bomo dali številko, tudi vsaki zvezdi in vsaki bilki, bodisi, da je gluha ali da cvete. Zdaj pojdem v gore. Tam se bom učil geometrije...« Pa brez šale: Vzel je svoj kurnik na rame in je romal v gore.

Enajst let je sedel v tem kurniku. Drugi bi bil ta čas Bog ve koliko polja obdelal, on pa se je menil samo za geometrijo. V svojem dvajsetem letu se je sin vrnil k očetu. »Dober dan, papa,« je dejal, »kako je z vašim zdravjem?« Oče se je prestrašil. »Kako si zrasel!« je dejal. Ta je postal res velik junak: včasih je rad šel med nevihto iz hiše, vihtel tik pod oblaki svojo čepico in je tako prepodil oblake. »Torej,« je rekel sin, »sedaj te bom spet pustil, svojo stvar napravim sam. Od danes je moje ime Kalafat. (To se pravi v njihovem jeziku .Jaz vse znam.) Zdaj vem, kako bo strmel nad menoj ves svet!« Oče je samo odgovoril: »Le pojte, vi modrijani, mi bedaki vas bomo poslušali!« Tedaj je sin odrinil očeta v stran in se v potu svojega obraza sam spravil na delo. Ribam je pritisnil svoj pečat, ptičem je izdal potne liste, vsako travico je zapisal v knjigo...

In vse okoli in okoli je postalo žalostno. Gozdovi so onemeli, na izsekanih krajih je zrastle samo še slaba trepetljika. Pa brez šale: Vse v naravi je začelo iti navzkriž. Celo medved je postal otožen in je shujšal, kajti ni več vedel, ali je človek ali žival, ker so mu vsilili potni list. Kalafat pa je sklenil, da sezida stolp do neba. »Vendar bi rad videl, kakšen je razgled od tam,« je dejal; »pri tej priliki bom opečatil tudi zvezde.« In od takrat, ko mu je šinila ta misel v glavo, gre z zemeljsko kroglo h koncu.

Pa brez šale. Takrat je prišel Kalafatov čas. Sklicali je vse kmete iz svoje države in je šel v vojsko. Sedem daljnih dežel je premagal in dve sta se mu vdali samo na njegovo povelje. Odtod je šel Kalafat k morju in pobral tudi tod ljudi. Vsi ti vojni ujetniki naj bi mu zidali stolp.

Ko se je z vsemi temi ljudmi vračal proti domu, mu je prišel iz gozda star mož nasproti, na glavi je imel klobuk iz lubja in v roki košaro iz ličja. »Ne bodi prevzet,« je dejal starček, »pusti vso svojo vojsko, ne išči si sam nezgod, rajši šivaj škornje!« »Ne,« je dejal Kalafat, »hočem sezidati svoj stolp!« »Tja vodijo tudi še druga pota,« mu je odvrnil starec. »Hočem tja gori zrasti!« je odgovoril Kalafat. »Tudi tako si že dovolj velik. Pravijo, da so se vrabci v tvoji državi napihnil do deset funtov.« »To vendar ni še nič,« se je bahal Kalafat, »pri meni tehta še uš pet funtov!« Starec se je smejal. »Čemu tedaj hočeš rasti, če raste uš s teboj vred? Ti boš velik kot gora in ona kot pol gore! Tedaj te bo samo bolj žrla!« Kalafat se je obrnil od starca — ta ni razumel nič geometrije!

Tedaj se je začelo vse napihovati! Ljudje so se napihnil v svoji moči in divjosti, drevesa v prevzetnosti; noč je postala dvakrat tako dolga kot dan, in Kalafatov stolp je rasel in rasel

vedno više. Že se je vzpenjal skoraj do neba. Dvajset let je zidal Kalafat! Njegovih dvajset let bi bilo za naših dvajset stoletij! Eno celo leto si potreboval, da si prišel okoli. Oblaki so se zadevali ob stolp, da je v potokih tekla voda po zidu navzdol. Nekega dne pride najstarejši zidar h Kalafatu. »Dalje ne moremo zidati,« pravi; »zgoraj zadevamo. In je tudi zelo mokro... Tatje že poskušajo, da bi prvi prišli gor!« In tu je povedal resnico, kajti ko so delali stolp, se je pojavilo v deželi grozovito veliko tatov — na vsako opeko je prišel en tat.

Spomladi pa se je odločil Kalafat, da pojde v nebo. Izbral si je sedem tatov, in sicer najpoštenejših, jih vzela s seboj, šel v stolp, zaprl vse zapahe in ključavnice za seboj, da bi nihče izmed navadnih ljudi ne mogel za njim. Tedaj se je začel Kalafatov vnebohod. To ni bila malenkost!

Pet let je stopal Kalafat kvišku. Pet tatov je že umrlo, niso zdržali v vlagi. Vedno više in više so stopali drugi. Ko je poteklo peto leto, se je tesno nad njimi zasvetilo modro nebo. Kalafat je zbral svoje moči in se je vzpel na najvišji vrh. Potem se je ozrl okoli sebe in je začel grozno tuliti. Star vernik je pripovedoval, da noben pes še ni tako tulil, kot je tulil ta car. Vsa geometrija je šla k vragu...

Kajti ko je car stopal po stolpu navzgor, stolp velike Kalafatove teže ni mogel več nositi in se je pogrezal vedno niže v zemljo. Tako ni prišel niti palec više; pri vsaki njegovi stopnji navzgor se je stolp pogreznil za stopnjo v tla. In okoli in okoli so spet šumeli gozdovi in v gozdovih so begale lisice. Polja so vonjivo cvetela in nad polji so letali ptički. Narava je vrgla raz sebe Kalafatove predpise...

Tako se je vse razteklo v nič.

Jevgraf je dokončal svojo povest in se spet smehljal v ogenj.

»Če bi bili poprej zemljo polili z betonom... mogoče bi bilo to Kalafatu pomagalo!« je dejal Tjoška iz Penze.

»Kajpada! Morebiti raste tam še seno... Potem bi ga ne bilo treba voziti s konji, samo doli bi ga morali zmetati!« ga je podražil Semjon.

»Zanimiv starec je bil to...« je menil Stafejev. »Vendar pa je dobro mislil.«

»Pantelej Čmrljev nam je zadnjič pravil, da so zvezde brez svetlobe, samo kot steklo... Če je to res?...« se je spomnil stari Barikov.

Pa mu ni nihče odgovoril. Ker je omenil Čmrljeva, je obrnil vse razpoloženje v drugo stran. Vsak je mislil na tega človeka, ki se je za vse takoj vnel in se uklonil vsaki tuji znanosti in je ves prekipeval v govorjenju, pa ni bil toliko zmožen, da bi sam kaj pojasnil — Pantelej Čmrljev.

Nenadno je spregovoril Brikin: »Gosjaki so dobili orožje. To bo nekaj!...«

»Odkod veš ti to?« ga je vprašal Semjon in je pomenljivo pomežiknil šibandi.

»Ker vem!« se je pobahal Brikin in mu je že v tem trenutku postalo žal, da je bil nehote odkritosrčen.

PROSVETNI DEL

Franz v. Pocci

Franz von Pocci in marioneta

Dr. P. Roman L. Tominec, O. F. M.

Marioneta — lutka — to drobno, nežno, zagonetno in v svoji igri tako strastno in naravnost čudežno živo bitje, je nastala v pradavnini. Človeku se je zahotelo, da ustvari bitje, ki bi bilo njemu pokorno, docela od njega zavisno; to so sanje pradavnine o homunkulu — in nastala je lutka. Spominja me na to tudi toliko in toliko mest pri Homeru in Vergilu in še pri mnogoterih mislecih starega časa, ki poudarjajo vpliv bogov in nezavestno delovanje junakov po božjih navdihih. Božanstvo hoče in junak mora dejanje izvršiti, pesem pa pristavlja, da junak ni vedel in ni slutil višje sile.

Zamiselj, potem lutk uprizarjati na zmanjšanem odru človeško komedijo, ima svojo domovino v

Indiji. Sloveči poznavalec lutkovnega gledališča¹ ugotavlja namreč, da vodijo sledovi Gašperčka tja v dobo pred indijskim pesnikom Kalidaso, samo ime je drugo — Vidušaka² — sicer pa vse bistvo, vsa norčava modrost in življenjska filozofija realnosti odgovarja Hanswurstu, Kasperlu — Gašperčku — Larifariju in njegovim domislekom na evropskih lutkovnih prizoriščih.

V srednji Evropi je lutkovno gledališče zopet zaživelo za časa tridesetletne vojne. V večnem nemiru, pri neprestanih spremembah in v težavnih razmerah so igralske družbe morale razpasti. Posamezni člani so se porazgubili, tisti pa, katerim njih prirojena igralska nprav ni dala miru, so segli po najpripravnejšem in najbližjem nadomestku — lutkah. Predstave, ki so prej na velikem odru žele odobravanje in priznanje, so prenesli na miniaturno pozorišče gibkih marionet. Iz tiste dobe³ nam je znano, da so uprizarjali že udomačene igre, tako n. pr. »Štirje Haymonovi otroci«, »Fortunatus«, »Genovefa«, zatem biblične, tedaj zelo priljubljene: »Prvi greh«, »Amon in Estera«, »Judita in Holofernes«, »Izgubljeni sin« in več podobnih.

Polagoma pa je v teh resnih igrah postajal Hanswurst, Gašperček, glavna oseba, in kar je bilo sprva epizoda, je pač po želji po tolikem gorju dolgoletne vojne smehaželjne publike in deloma po spontani razpoloženi akterja, postalo bistven in nepogrešljiv del. Ščasoma je dobilo celo gledališče samo po glavnem junaku svoje ime »Kasperl-Theater«. Kar je bilo prej uvedeno kot nadomestek v sili, se je ljudstvu tako priljubilo, da so se marionetni odri množili in proti koncu 17. stoletja in v početku 18. se množe sporočila o posameznih umetnikih in repertoarjih njihovih gledališč. Tako je imel obsežen repertoar lutkovni umetnik Daniel Michael Treu, ki je že leta 1666. v Lüneburgu uprizarjal z marionetami Shakespearejeva dela »Kralj Lear«, »Titus Andronicus« in je v letih 1681.—1685. tudi v Münchenu gostoval. Mnogo novih, močno privlačnih iger je ustvarilo že romantično nadahnjeno osemnajsto stoletje z vlogo nesrečno ljubečega roparskega viteza. Dokaj iger imamo tudi ohranjenih, nekaj jih celo danes uprizarjajo, nekoliko spremenjene: »Črni vitez«, »Roparji iz Westerwalda« itd. Nad vse priljubljeni pa sta bili dve igri, krožeči v nešteti variantah: »Don Juan« in »Doktor Faust«. Ljubezensko obeležje in nekoliko mračna

¹ Rehm, Hermann Siegfried, »Buch der Marionetten«.

² Prim.: Bopp Franciscus, Glossarium comparativum linguae sanscritae.³ Berolini 1867. Str. 363 vidušaka m, = persona dramatis iocosa.

³ Prim.: Engel Karl, »Deutsche Puppenkomödien«, Oldenburg u. Leipzig. Spemann, »Goldnes Buch des Theaters«, Berlin und Stuttgart, 1902.

skrivnostnost so že od nekdanj motivi, ki vzbude vsesplošno zanimanje pri starih in mladih.

Predstave so se vršile večinoma ondi, kjer je bilo zbranih čim več ljudi in to so bili sejmi (v južni Nemčiji se imenuje tak sejem po mesecu, ki se v njem vrši, n. pr.: Mai-Dult, Dezember-Dult itd.). Obiskana pa so bila zlasti važna tržna mesta in poročila največ omenjajo: Berlin, Hamburg, Köln, Frankfurt a. M., kjer je Goethe doživel kot otrok prvič svojega »Fausta«, Ulm, Augsburg, Strassburg, München, Wien, Prago. V posameznih imenovanih mestih so se vzdržala marijonetna gledališča do poznih decenijev 19. stoletja in celo do danes, ko zanimanje za lutke raste.

V sedemdesetih letih 18. stoletja je Goethe, velik ljubitelj marijonet, ustvaril neko novo vrsto lutkovnih iger, namenjenih predvsem literarno naobraženim salonskim krogom.⁴ Oblika in način spominjata močno na šaljive igre Hansa Sachsa. Tu in tam prehajajo Goethejeve igrice v ironijo in satiro.

Klasik marijonetnega gledališča — nekdo⁵ ga posrečeno imenuje Shakespearea lutkovne drame — pa je sloveči pisatelj, glasbenik in slikar Franz grof Pucci. Že po krvi — oče Italijan, plemič cerkvene države, Fabrizio Evaristo Pucci, mati Frančiška, hčerka bavarskega poslanika na berlinskem in draždanskem dvoru barona von Posch — so bili pri njem dani predpogoji živahnosti in bistre miselnosti. Mati je bila odlična umetnica v radiranju, oče je zelo ljubil glasbo in tudi prirejal koncerte v domačem krogu. Poleg tega je bil grad Puccijev⁶ v Ammerlandu ob Starnberskem jezeru zbirališče literatov, umetnikov in glasbenikov. Grof Max Arco, Baader, trije bratje La Rosée, nekaj Francozov emigrantov, Conte Screberras, znani fizik Imhoff in več drugih. V tako pestri družbi, ki je bila zaeno zelo izobrazena, se je gibal Franz v. Pucci kot otrok. Rojen je bil 7. marca 1807 in imel najboljše učitelje, ki naj bi ga uvedli v znanosti in vednosti. Zelo zgodaj se je pojavil v njem talent risanja, kot petleten si je napravil že okorno risbo kot grb, in sicer lovca, smrt, hudiča in Gašperčka.⁷ Od leta 1834. pa ga zopet najdemo neštetokrat v njegovih risbah, radirankah in karikaturah — Gašperček Larifari nosi vedno

⁴ O tej panogi prim.: Weichberger Konrad, »Das Incognito«. Ein Puppenspiel von Josef Freiherr von Eichendorf, Oppeln, 1901.

⁵ J a r c Miran, O lutkovnem gledališču. DiS 1924, 2.

⁶ Tu sem v letih 1925—25 preživel nekaj lepih tednov in me je njegov vnuk grof Frančišek Pucci uvedel v umetnost svojega starega očeta — v njegove risbe, kakor igre. Prav tako mi je poslal ljubeznivo vse posamezne notice iz življenja svojega starega očeta, za kar se mu na tem mestu iskreno zahvaljujem.

⁷ To prvo risbo omenjajo malone vsi biografi. Prim.: Holland Hyacinth, Franz Graf Pucci als Dichter- und Künstlerleben, Bayer. Bibliothek 3. zv., Bamberg, 1890. Dreyer Aloys, Franz Pucci der Dichter, Künstler u. Kinderfreund. München, 1907.

dolgo čepico dvornih norcev in dokaj velik nos. Pač pa omenja Pucci sam, da se mu je šele v 14. letu razvil čut za glasbo, in sicer tako izrazito, da je že nekaj let pozneje sam komponiral.⁸ V letih 1846.—1849. je prirejal Pucci v lastno zabavo in svojih številnih gostov predstavo marijonet. Sprva v slogu navadnega »Gašperčkovega teatra«, kakršen je običajno nastopal v Münchenu in Augsburgu za časa sejmov.⁹ Snov je bila vzeta po večini iz pravljic, često pa je Pucci sam kar sproti proizvajal. Že leto prej (1845) pa je izdal neko lutkovno komedijo, ki se naslanja deloma na Tieckovo »Der gestiefelte Kater«, kar se da sklepati iz tega, da Pucci v tem delu ironizira romantike in njihovo literarno smer. Prva zbirka njegovih lutkovnih iger je izšla leta 1855. pod naslovom »Neues Kasperltheater«.¹⁰ Živahne scene, krepki in jedrnat slog, gladkotekoče dejanje in svežost so glavne odlike tega dela. Posebne literarne vrednosti pa seveda nimajo.

Jeseni leta 1858. se je odločil aktuar Joseph Schmid, da ustanovi v Münchenu stalno marijonetno gledališče. Opozorili so ga na grofa Poccija, ki je bil tedaj intendat dvorne glasbe. Schmid je kupil oder in lutke od generala Heydecka, ki si ga je lastnoročno napravil za svoje otroke in preskrbel tudi kar moč sijajno scenerijo. Grof Pucci je že naslednji dan (14. septembra 1858) odgovoril, da iz vsega srca odobrava započeto delo in je pripravljen po svojih močeh sodelovati. Pucci je takoj pričel z delom in napisal, kakor poroča v svojih memoarih,¹¹ v dveh mesecih posebo komedijo »Prinz Rosenroth und Prinzessin Lilienweiß«, ki je žela pri premijeri vse priznanje. Od tedaj je Pucci ostal zvest marijonetnemu gledališču¹² do svoje smrti dne 7. maja 1876. Umril je kot višji dvorni komornik nesrečnega kralja Ludovika II.

Snovno spominja velik del Puccijevih marijonetnih dram na motive iz že udomačenih pravljic bratov Grimm. Vendar pa posamezna imena miniaturnih junakov in junakinj, ki slično ali enako zvone, ne smejo voditi do prenašanih kombinacij.¹³ Nekaj snovi je povzel Pucci tudi iz sloveče zbirke francoskih pravljic Charlesa Perraulta,¹⁴ ki jih je kot otrok neštetokrat poslušal in pozneje v deški dobi tudi sam prebiral. Dvoje, in sicer »Die Taube« in »Heinrich von Eichenfels«, pa spominja celo na Krištofa Schmi-

⁸ Znana je opera »Der Alchimist« in več melodram, ki pa se niso izvajale.

⁹ Tudi pri nas so pred leti vsako poletje v Tivoliju nastopali preprosti diletantje s skromnim repertoarjem. Sedaj tega ni več.

¹⁰ Risch v Stuttgartu.

¹¹ Prim.: Schott Georg, Die Puppenspiele des Grafen Pucci. Inaugural-Dissertation, Frankfurt a. M. 1911. Anhang S. 91.

¹² Sprva se je nahajalo v Prannergergasse, sedaj v Von der Tann-Strasse.

¹³ Prim.: Schott, l. c. str. 15. sl.

¹⁴ Perrault Charles, Contes en prose et en Vers. Paris, Flammarion.

da, posamezne očitujejo gotovo sorodnost s pripovedmi Izabele Braun¹⁵ ter z ljudskimi dramami Raimunda, ki je gostoval v Münchenu v zimski sezoni leta 1851/52.

Ko sem omenjal sorodnost in odvisnost, sem namenoma poudaril snovno, zakaj nikjer Pocci ne zataji svoje romantične osebnosti. Kljub temu, da se mestoma norčuje iz romantike in novih smeri, je vendar sam otrok te dobe. Prečudna dvojnost njegove nravi in značaja se pri podrobnem studiju njegovih del neprestano jasno kaže. V še tako preprosto in vsebinsko vsakdanjo pravljico zanese novo noto in njegov Gašperček Larifari, neke vrste dobrodušnež, filozof in burkež, materialist in zaeno norčavi sluga, reši in razvozlja ter razmota še tako zapleteno usodo sveta v miniaturo. In še neka poteza je, ki je značilna za Poccijeve komedije in risbe: kritika sočasnosti v zrcalu malega odra. Kot dvorni ceremonijer je bil neprestano v stiku z najodličnejšo družbo bavarske prestolice. Kot tak je videl in poznal dobro vse slabosti in posebnosti vodilnih osebnosti in vse to se počituje deloma jasno, deloma prikrito v marionetah. Take opombe dela Gašperček Larifari sam, bodisi v obliki monologa, apostrofa, bodisi da delo samo govori dovolj jasno kot celota. Značilni so tudi mnogoobetajoči naslovi in podnaslovi in govoreča imena, n. pr.: kralj Škrlatnik, vila Ljubinica, princezinja Lilijana, princ Rožencvet, kralj Srebrolas, Dolgograd itd. Gašperčkova življenjska modrost se giblje v krogu realizma. Je nekaka protiutež za eteričnost princev in princezinj, ki se zemlji neprestano odmikajo in resničnost vsakdanjosti pozabljajo. In je še velik tolažnik — vedra kretnja pozabljenja ga spremlja in ni položaja, v katerem bi Larifari izgubil prisotnost duha.

Tehnika marionetnega gledališča je dvojna. Običajno so boljše lutke opremljene z nitmi ali drobnimi žicami, in akter, ki mora imeti zelo veliko spretnost, jim pregiblje na ta način posamezne ude. Če so lutke dobro izdelane, je resničnost toliko, da tudi odrasel človek docela pozabi miniaturo in se nehote uživi v čudežni in bajni svet pravljice in neresničnosti.¹⁶ Drugi preprostejši način je enostavno igranje s prsti, kakor delajo neredko celo otroci. Ta poslednja tehnika je zelo priljubljena pri tako zvanih senčnicah (Schattenspiel). Pri spretnem igranju se doseže lahko velika markantnost, zlasti je ta tehnika primerna za groteskne scene.

V zadnjem deceniju je nastalo dokaj teorij, ki skušajo primerjati marioneto z živim igralcem, lutkovno pozorišče s pravim gledališčem. Teorija vzporejanja in primerjanja pri tako bistveno različnih elementih je vedno varljiva, pač pa je prav v tem primeru razumljiva. Moderni režiser skuša najti nova pota uprizarjanja,

¹⁵ Braun Isabella, Gesammelte Erzählungen, Donauwörth.

¹⁶ V Münchenu sem imel priliko ogledati si lutke za opero »Turandot«. Plastičnost malih obrazkov je bila naravnost dovršena in neverjetno izrazita.

ker je pa struj skoro toliko, kolikor je večjih gledališč (več ali manj spadajo semkaj tudi filmski režiserji), se ga polašča neka preutrujenost ali morda boljše disorjentiranost. Zato se obrača k primitivizmu — prav tu pa je marioneta na višku.¹⁷ Seveda pa je ta pot zmotna. Zakaj misel se nekako takole razpleta: Igralec bi se moral, če hočemo doseči neko enotnost učinka, mehanizirati. Za enkrat pa kot povsem individualno bitje v svoji mimiki, glasu, telesnosti, ni posebno zanesljiv, dočim je lutka naravnost dovršeno zanesljiva, vedno razpoložena, isti obrazek, in če zahteva potreba, se glavica spremeni, obličje izraža po naši volji jezo, strast, razburjenje — le, da je vse še podčrtano, ker je vsa mimika reducirana na nekaj plastičnih potez. Toda tudi v lutki je živ človek — njegov smeh in njegov jok, hrepenenje in sanje, strast in zablode — lutka le ponazoruje, spremeni morda vidik in prvotno razmerje, v resnici pa je vsak trenutek igre docela navezana na človeka in njegovo živo srce, prav zato pa ugaja, vzbuja sočutje, privlači, odkriva nove tajnosti življenja. Kakor je namreč človek košček božje fantazije, tako je marioneta košček človeške.

Lepo ponazoruje ta čudežni pojav indijska legenda, kako je neki princ dobil v dar lepo lutko od slovečega indijskega lutkovnega mojstra Asura-Maja. Kmalu pa se je tako zaljubil v njene dovršene, umerjene kretnje in njen ples, da ji je prepustil najlepši del svoje palače za stanovanje ter pozabil docela na svojo živo princezinjo. Znano je tudi, kako so preganjali za časa francoske revolucije malega, navihanega francoskega Larifarija-Polichinella. Lutkina glavica je dobesedno padla pod giljotino.

Podoben proces medsebojnega vpliva se vrši med lutkami in modernimi igralci samimi. Radi navidezne paradoksnosti navajam izpoved ruskega igralca Vladimira Sokolova:¹⁸ »Če kot igralec po dolgih vajah in izkušnjah najdem preprosto kretnjo, ki v pregnantni obliki izraža zamotano občutje, se moram za to zahvaliti mojim lutkam. Če pa vodim in gibljem marioneto in opazim, kako njene preproste kretnje in gibi gledavce prisilijo k sočutju, sem hvaležen za to gledališču. In če sem v noči po predstavi nekaj časa sam z mojimi lutkami, ustvarjenimi iz moje fantazije, ter se dotikam niti, ki dajejo figurici življenje, tedaj čutim, kako to drobno srce v malem telesu bije z mojim v istem ritmu in taktu.« Tu je ključ do umevanja velikih genijev — Shakespearea, Goetheja, Balzaca, E. T. A. Hoffmanna in drugih —, zakaj so tako ljubili igro teh drobnih, nežnih, zagonetnih živih neživih bitij.

¹⁷ Prim. k temu značilen referat slovečega režiserja Fritza Langa (Nibelungen-Film!) »Der künstlerische Aufbau des Filmdramas« v »Volksbildung« V. 1., zv. 4. 5, str. 297—302.

¹⁸ »Die Marionette und ich« v »Für die Frau«, Beilage der Frankfurter Zeitung für Mode und Gesellschaft, 1926.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

4. Smer našega mladinskega gibanja

Povedali smo, kaj je izobrazba, naslonili svoj izobrazbeni ideal na kulturno-historično ozadje ter končno podali poskus nove koncentracije izobrazbenih dobrin in duhovnih sil, ob katerih naj bi se naš človek izobraževal. Naša nadaljnja naloga je, da orišemo še stil in formo tega izobrazbenega ideala, način in ritem, kako naj poteka naše življenje, življenjsko formo, za katero naj se poteguje naše vzgojno in izobraževalno delo.

Poznamo svet, v katerem naj živi in raste naš človek; pogledati treba okrog sebe in videli bomo našo pokrajino, grudo z lastnim prščenim vonjem, goro s svojelastnim vzponom, vodo z lastnim kovinastim okusom, rast na lastnih senožetih in svojelastno govorico našega gozda. Vemo za svojstvenosti naše krvi in psihe slovenskega človeka, za dušno snov, iz katere je narejen, za velikost in obsežnost njegovega bistva, in obliko, ki jo izkazuje. Gre za to, kakšna naj bo življenjska kri tega organizma, kakšen udar njegovega srca, kakšen celotni tonus njegove psihe, kakšna »notranja dušna luč«, ki izžareva iz njega, kakšen naj bo način, kako odpira svoje oko in gleda v svet, kako prijemlje za svet in njegove predmete, kako se zavaruje proti prirodi in se odziva na vnanje vtise, kako oblikuje snov sveta in življenja v razne »objektivacije« in kulturne tvorbe, kako ravna s svojim telesom in s svojo erotiko in z ljubeznijo do Boga.

Ni dosti, če vemo, da gre krščanstvu prvo mesto in slovenstvu drugo in antičnemu elementu ter ostalim neslovenskim narodnim elementom tretje mesto. In ni dovolj, če računamo s prirodno danim karakterjem in krvjo, iz katerih je zgrajeno naše bistvo in od kojih se ne moremo ločiti, ne da bi propadli in se pogreznili v brezdanko ničevost. Vedeti moramo, kako naj se izobrazujemo ob tem svetu duhovnih vrednot, kaj naj sprejmemo, proti čemu naj se zapremo, kaj naj potisnemo v ozadje.

O vsem tem smo že govorili v prvem in v fragmentih tudi v tretjem odstavku, a tu moramo to črto še izrečno potegniti, da ne bo nesporazuma. Mislimo namreč, da mora izobrazbeni ideal očrtati določeno življenjsko formo, in sicer življenjsko formo, ki jo zastopa, razširja in skuša uresničiti naše moderno mladinsko gibanje. Zgoraj (pod 2) smo napravili kulturno bilanco, ki je bila v dobršnem delu in obsegu negativna. Sedaj hočemo sliko dopolniti še s pozitivnim elementom ter pokazati, kakšna naj bo struktura našega življenja. Noben negativizem in revolucionarni aktivizem, nobeno centraliziranje in organiziranje, ne propaganda in ne zmerjanje ne pomaga

nič, dokler ni v njih pozitivnega jedra, določne usmerjenosti in iz notranjosti prihajajoče moči. Le s pozitivnostjo se moremo izogniti čistemu utopizmu, nečistemu ressentimentu, brezplodnosti in farsu. Naše mladinsko gibanje pa ima pozitivnih idej in črpa iz virov, odkoder se mora življenje obnoviti in izčistiti.

Toda ali ne zahtevamo preveč? Ali nismo ego-centrični in enostranski, ko zahtevamo, da bodi slovenski izobrazbeni ideal določen v duhu mladinskega gibanja? Ali ni to napačna misel, če hočemo i našega kmeta i rokodelca i delavca, inteligenta in preprostega človeka, žensko in moškega preoblikovati po neki shemi, ki se zdi da velja le za peščico mladih ljudi naše sedanjosti, in še tam, se zdi, je problematična. Saj se je do poslednjega časa še govorilo o krizi našega gibanja in ugibalo, je-li še pri življenju ali ne.

Prepričani smo, da ta pomislek lahko razpršimo. Naša teza in usmeritev absolutno drži in ni možno od nje popustiti, najsi bodo težave še tolikšne in naj se stekajo v »mladinsko gibanje« še tako mnogolični in temnobarvni viri. Kajti res je, da je naše gibanje izraz neke elite — da torej ne bodo očetje in sinovi, politik in duhovnik, kmetiški fant in gosposko dekle, inženir in upravni uradnik postali člani kakega »gibanja«, ali šli celo na skaytovsko popotovanje. Pa tudi javnosti in kulturno-civilizacijskega življenja ni mogoče potisniti v tako enostavno začrtano smer. Vse tako početje bi bilo danes še romantična fantastika.

Možno in nujno je nekaj drugega. Naš slovenski izobrazbeni ideal mora biti neko merilo in neka absolutna zadnja instanca, na katero se mora nanašati vsak še tako podroben in tehnično praktičen izobraževalni korak. Ta izobrazbeni ideal mora biti toliko in takó določno usmerjen, da bo vsaj njegov osnovni tonus uresničen v naših izobraževalnih aktih. V našem izobrazbenem idealu mora biti neka kvaliteta, od katere ni možno popustiti. Ta ideal mora biti svež, intenziven in klen, njegova moč mora biti tolikšna, da se nemudoma lahko pogrezne v zemljo in iz nje ustvari živo življenje. To zahtevajo že duhovne težnje naše dobe. Kajti čas je že, da nehamo z otroškimi domorodnimi popevcicami, banalnim opevanjem svoje vsakdanjosti ter neke vrste patriotizmom, ki se ob njem človeku ustavi celo sveta jeza in vzbudi sočutni nasmeh. In prav tako se morajo končati v lirično suknjo odete sentimentalitete in neokusnosti ter od zunaj v nas zanešene filozofske ideje, moralne norme in neutemeljene avtoritete, pred katerimi upogiblje naša suženjska vsakdanjost svoj skromni hrbet.

Mladinsko gibanje more vsekdar obseči res da le najbolj žive duhove in majhno elito, in bi bilo brez moči pred maso. A saj ne gre za to gibanje samo zase; gre za neko enotno ogrodje, ki velja za vse in se nanj morajo dati speljati glavne niti našega duhovnega življenja. Naše duhovno življenje se mora izčistiti in preokreniti. Nad duhovnim življenjem greši in svojo nedu-

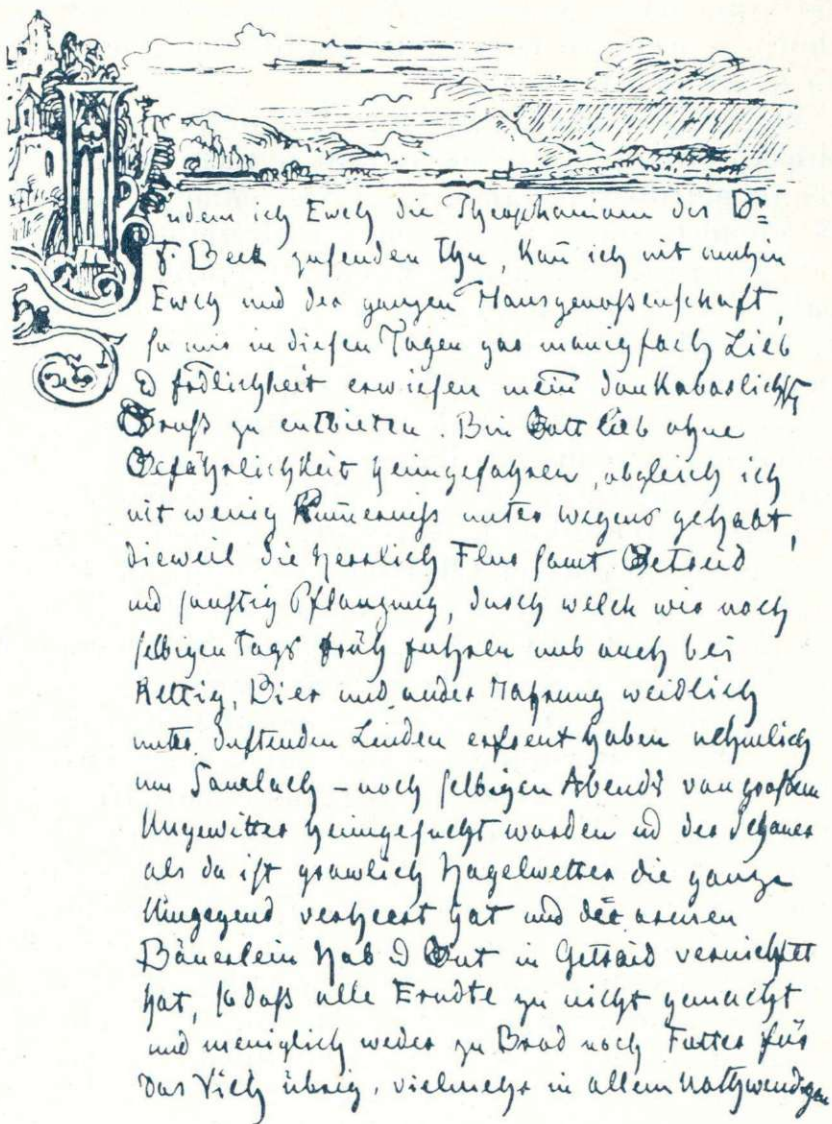

hovnost grobo izpoveda, kdor hoče danes z okornimi shemami preteklosti prijeti današnje življenje. I v etiki in pojmovanju etosa, i v razglabljanju o umetnosti in tajnostih umetniškega upodabljanja, i v filozofiji in življenjskem nazoru, i v religiji in mitu se mora težišče premakniti navzgor. Naše duhovno življenje mora v resnici biti duhovno življenje — obe besedi sta poudarjeni. In tudi tam, kjer segamo najbolj na široko in v daljavo, kjer posegamo v duhovno življenje zadnjega proletarca in uvajamo duhovno-nebogljenega človeka v najbolj kruto-realno življenje, si moramo biti v svesti, kam se izteka naše izobraževalno delovanje.

Zdi se, da ne moremo več priznati avtoritet kar tako mimogrede. Ne gre nam več od srca, da vdano pokorno priznamo njihovo absolutnost, ako ne vidimo njihove utemeljenosti ali ne občutimo iz svojega dna njihove verodostojnosti. Ne gre več, da morda sami ničesar več ne verujemo, a bi kljub temu ostali v organizaciji in zajednici. Naše življenje prihaja iz naravnih virov, iz svojega lastnega bistva in dna se hoče povzpeti kvišku in priznati le to, kar more iz globine srca izpovedati. Danes ni dovolj, da vzgojimo in izobrazimo pohlevnega člana katerekoli zajednice ali politične grupe, da ga zdresiramo k vojaški pokorščini in vnanjemu hotenjskemu obvladanju samega sebe. To ne bi bil človek z notranjim bogastvom, sam ne bi mogel dati obljube in izgleda, da bo zrastel v stvarjajočo in večnovredno osebnost. Ustvariti moramo ljudi, ki bodo iz svojega mladostnega kaosa in pegastega dušnega materiala oblikovali življenja vredno življenje. Življenje pa ni življenje, če v njem ni duha, duhovne moči, dušnega bogastva in v bodočnosti živečega zaupanja v božjo milost.

Naša ideja se torej izčiščuje in izjasnjuje v določeni smeri. Njeno središče leži v človeku. Vedno znova se iztekajo naše misli v idejo človeka — sedaj že lahko rečemo novega človeka. Dvoje je elementov, iz katerih sestaja in obstoja duhovno življenje, na eni strani človek, na drugi okrožje. Ob okrožju se vžiga iskra človečanstva, v človeškem individuu zadobiva okrožje svoje človeško lice in postaja življenjski prostor, ki ga je usoda namenila človeku. In dvoje je za to možnosti, kako naj vzamemo v svoje roke in med svoje prste izobraževalno delo: ali je naš cilj, da pretvorimo in oblikujemo človeka in človeštvo, ali pa gremo za tem, da pretvorimo in presnujemo okrožje, v katerem živimo, da variramo življenjski prostor, v katerega vzraščamo in kamor se izteza naše telo.

Vpoštevamo oba pola in priznavamo dialektiko te polarnosti, a kljub vsemu mislimo, da se treba odločno postaviti na eno stran, in to s polno zavestjo. Gre za dejanje, za dejansko usmeritev našega življenja, in zato treba odločitve. Vsako dejanje pa je vedno historično, to je individualna rešitev neke obstoječe sile in nuje. In mi se odločimo za prvo stran omenjene pola-

Poccijev rokopis
(Iz pisma prijatelju Hijacintu Hollandu)

ritete, hočemo preobraziti človeka in njegovo notranjost, potem bo tudi svet okrog njega dobil nov sijaj, ogrevala ga bo nova vera, tolmačila ga bo nova filozofija, nov mit, nov jezik; oblikovalo in uravnavalo ga bo novo vzgojstvo, novo pravo, nov socialni red. Naši dobi manjka notranje navezanosti na ideal, volje, iz te zagate ustvariti novo človeštvo. Naš človek se noče z resničnostjo zoperstaviti vsej naši problematični kulturi, noče se protiviti njenim izpraznjenim formam, njeni razmehčani literaturi in meščanskemu zanešenjaštvu. Iz vsega tega vodi le ena pot kvišku, in ta je, če pomoremo zakopanemu in po pomoči kličočemu človeštvu in človečanstvu, če pomoremo slovenskemu človeku k vstajenju.

Ta nekaj, ki nas vse družijo in veže, preko vseh razlik, je neki ideal, je neka ideja, ki ji vsi v enaki meri služimo in ki našo žarečo dušo spravi pokonci, da se zanjo zavzamemo z vso svojo gorečnostjo. Je to ideal nove humanitete in samostojnega višjega duhovnega življenja v naši slovenski, nanovo poduhovljeni zajednici. Tej ideji velja vse naše prizadevanje, a s polno zavestjo, odločnim dejanjem in veliko mislijo se je oklepa naše mladinsko gibanje. Naše gibanje je že po svoji eksistenci zagotovilo in obljuba, da bo naše duhovno kulturno življenje prejelo nov enotni obraz, da bo naš človek stal v sredi absolutnih form in živel v doslej še neznani absolutnosti svojega bistva, in da ga usoda ne

bo vrgla nazaj v življenjski brezzmisel in brezdanjo temo, a še manj v oklevajočo nesigurnost in neodločnost.

Zahtevamo novo merilo za življenje — mladinsko gibanje ga prinaša; zato je naša dolžnost, da to merilo spoznamo, in če spoznamo njegovo resničnost, da se tega merila držimo tudi v življenju. »Upati si moramo v življenje, če pričakujemo življenje. Kajti kjer se neha napetost, se začenja filistejstvo« (Nohl). V tem zmislu podajamo sliko o tendenci našega križarstva.

2. V našem mladinskem gibanju se stekajo razne komponente, v njem se izraža najmočnejše življenje, ki ga pa treba prav pojmiti. Kajti sicer pridemo kaj lahko do krivičnega presojanja in neumestne ocenitve. Obširno bi lahko razglabljali, kaj je in kaj ni to gibanje, našli bi, da je proti estetovstvu, življenjskemu pesimizmu, intelektualizmu, kultu jaza, anarhistično urejeni družbi, dekadenci, nihilizmu, amoralizmu, nazaj v preteklost obrnjenemu tradicionalizmu. Povedali bi lahko pozitivno, da je do neke mere iracionalistično, da se zavzema za močno vitalnost, da gre njegov človek rad v samoto, da porablja trpljenje za dvig svoje duše, da ne hlepi brez-pogojno za novimi doživljanji in vtisi, temveč da se v živem odnosu vživlja v pokrajino in v vsakem slučaju apelira na mladino, ki bo nedvomno zadela v sredino. To mladinsko gibanje ima svoj svetovni nazor, ki pomeni stilizacijo vse njegove osebnosti. Aktivistično hoče poseči v življenje, noče obtičati v kontemplaciji, in še najmanj hoče ravnodušno gledati, kako v našem državnem aparatu odločajo mase in se pod krinko demokratičnega parlamentarizma šopirijo strankarski interesi.

Moramo biti nekoliko točnejši in formulirati glavne motive, ki jih nahajamo v sebi. Kaj je naše mladinsko gibanje? Kako to, da se nekateri izjavljajo, da smo mrtvi, ali pa, da nismo vpoštovanja vredni: češ, da čez deset let sami ne bomo več tega izpovedovali, za kar se poganjamo danes? Izluščiti moramo glavne sestavine našega gibanja in bistva.

a) Nedvomno izhaja naše gibanje iz mladine same, mladina je tu subjekt, mladina hoče svoj življenjski prostor, živeti hoče svobodno svojo lastno vrednost, mladostnost ji je poslednji cilj in glavni steber. Samo mladina more živeti kos pristnega življenja, vse drugo je laž, starinstvo in konvencionalna avtoriteta. Cilj ji je, ustvariti mladinsko kulturo in novo družabno formo, kjer bo osnovni tonus mladostni eros, ki bo družil v absolutnem prijateljstvu po duši mlade in mladostne individue.

Prva komponenta torej, ki jo izkazuje naše gibanje, je ideja mladosti; je misel in življenjski element, ki pravi, da je mladostnost in mladostna življenjska faza bistven element človeškega življenja. Mladina nima samo pravice do svojega lastnega življenja, mladostnost ni samo predpravica pubertetnika, ki bo to razvojno dobo premagal in prebolel ter postal »zrel« človek. Mladostnost je življenjska vrednota, ki nosi sama v sebi svojo vrednost in ki jo

ni mogoče zanikati tudi v poznejšem življenju, ko je človek pokopal svoj mladostni up in strah. Prisluhnuti moramo vase, ko nas pokliče naša mladost, in z živim srcem se zazreti v njen svet, ko nas je pobožala s svojo roko. Da, mlada mora biti naša duša tudi tedaj še, ko so zatémneli pomladanski dnevi in govore v nas kruto-realne življenjske skušnje. V naši zavesti mora biti zapisano, da je mladost kos življenja, ki se nanj človek vedno znova povrača, odkoder črpa svoje najboljše življenjske sokove in si njegova stvarjajoča sila privzema nove moči.

Nič čuda, če baš mladina čuti te vire prav posebno intenzivno, in se ne more odreči svojim predpravicom, ko jo dan za dnem življenje in vzgoja bijeta po glavi. Nič se ne smemo čuditi, če se mladina bori z neusmiljeno odločnostjo za svoje duhovno kraljestvo. Nasprotno, opomin bi morala biti odrastlim, da so pozabili nase in dopustili, da je zamrl v njih morda najlepši kos življenja — njihova mladost, in poklicati bi jo morali iz zadnjega vlakna svojega srca. Sedemdeset let je človek lahko star, a še kljub temu živi tam zadaj za bregom. Mladost in mladostnost nista samo kos našega sveta, predmet, s katerim se pečamo, kadar vzgajamo »mladino«, ali ki nanj trčimo po nesreči in se mu moramo čimprej izogniti. Mladost živi v nas, je živ element našega živega bistva, zanjo se mora potegniti vsakdo, kdor hoče obnoviti duhovno kulturno življenje. Iskanje mladosti in uresničenje mladostnega elementa v vsem javnem in kulturnem življenju torej ni noben nezmisel. Iz tega hrepenenja se more roditi le čisto življenje. Iz našega srca poganjajo žarki naših želja, poganjajo se kvišku k poslednjim ciljem. In kjer postaja tema, kjer se neha pot in se naša volja utruja, mora svetiti kažipot, znak in dokaz, da smo še mladi, mladi prav v dnu.

Kaj sledi iz tega? Dosti. Prvič to, da moramo ta mladostni ogenj netiti. Tu spodaj so viri, odkoder izhajajo naši instinkti in produktivno stvarjajoče sile; tam vstajajo k življenju impulzi za najintimnejše erotično življenje in najbolj genialno umetniško oblikovanje. Tam doli tiči zakopan tako zvani materinski kompleks, tam so skrite podzemeljske sile, najprej se določno usmerijo, spravijo se v premikanje, se strdijo ali zrahljajo, zadihajo in zopet zadržijo svoj dih, se razširijo in skrčijo, se notranje uredijo v določeno strukturo. V tej duševni plasti nastaja jezik, mit, kult, zajedniško življenje.

Drugič sledi iz tega odgovor na omenjene ugovore proti mladinskemu gibanju. Rekli so, da je gibanje le izraz pubertetne psihe, ki se nebrzdano prepušča svojim čuvstvom in anarhistično podira vse objektivne norme. Mladina da doživlja svojo razvojno krizo; namesto da bi skušala čimprej zlesti iz te kože, pa svojo pubertetno razvojno fazo postavi za absolutno in jo skuša raztegniti na vse življenje.

Našega pojmovanja ne zadene tak očitek in pomislek. Mi smo določili pojem mladosti drugače in širše. Pomeni nam osnovni tonus življenja, ki ga vsaka tenkoslušna duša občuti v sebi. So

ljudje, ki izigravajo mladino proti starim; pospešujejo pomanjkanje pietete, goje skepticizem in pretirano negativistično kritikovanje, podirajo zajedniško življenje in hočejo mladino izigrati po svoje. Resnično mladinsko gibanje je vzvišeno nad takim stališčem. Živo sluti svojo življenjsko formo; zaupa svoji notranji sili, da bo ustvarila novo istinitost, ki bo v njej mladost bistven del — četudi le za kako uro počitka in oddiha.

b) Še od druge strani doumemo mladinsko gibanje, če ga vzamemo kot reakcijo na našo lažnivo kulturo in prenasičeno civilizacijo, kot boj proti konvencionalni laži in navideznim vrednotam, kot protest proti neduhovnosti, intelektualizmu, mamonizmu, krizi človeštva, ki se zrcali predvsem v nezmislju svetovne vojne. Od te strani se nam prikaže gibanje kot živ kos naše duhovne zgodovine: sedanja mladina gre za cilji, za kakršnimi so približno stremeli že naši »preporoditelji«, pozneje mladostlovenci, ob prelomu 19. stoletja »mladi« in do svetovne vojne Cankarjeva generacija. Današnje gibanje je še posebej intenzivno, ker je danes kriza kulturnega življenja še posebej očitna.

Mladinsko gibanje stremi torej za novim kulturnim življenjem; pred očmi ima ustaljeno in urejeno formo, notranje močno življenjsko formo, ki jo hoče po vsej sili uresničiti. A pot do tega cilja je strma in nevhvaležna. Najprej treba streti okostenelost, sterilnost, navado. Ko je duh to storil, za prvi hip ne vidi ničesar in navezan je sam nase; posledica je, da se vrže v ta vrtinec, pogrezne v ekstatično anarhijo in prepusti svobodi, ki ne pozna mej in navezanosti na resnične objektivne vrednote. Ekspresionistično jeclja in odtrgano izpoveda o svojih vizijah in o svojem notranjem bistvu. Končno šele se dvigne do zaključne forme in »življenjskega reda«, ki je klasično ustaljen, čisto individualen, a vendarle absolutno veljaven.

Duhovnega življenja hoče mladinsko gibanje, a to duhovno življenje se razvija in raste po svojevrstni notranji logiki. Od navade (α) gre v anarhijo (β) in odtod navzgor v urejenost (γ). Ciklično snuje duh; iz klasične forme prehaja v okostenelost in navado, od tu zopet v anarhijo in končno zopet v klasičnost.¹ Tej logiki sledijo tudi prizadevanja in dejanja mladinskega gibanja. Četudi hoče klasično formo, se nujno mora spotakniti ob neduhovni okostenelosti; iz svojega notranjega bogastva je često pahnjeno v anarhijo — toliko možnosti nosi v sebi, da se nehote ustavi ob tem in za trenutek postane individualistično, destruktivno in agresivno; in le redki so zaenkrat trenutki, ko se mladostnost povzpne do stila in prave klasične forme. Zato ni čudno, če trči gibanje na odpor, če tu in tam izgreši svoj cilj in zamahne po zraku, če udari po nepravem mestu.

Najvažnejše je, da je smer pravilna, in ta, se zdi, je pravilna. Iz areligioznosti gre mladina v slutnjo božanstva, od tu je le še korak do vere v Boga. Iz civilizacije gre pot preko kaosa v

¹ Ta shema je prevzeta iz Landsberg, P. L. Die Welt des Mittelalters und wir. 1922, str. 121.

novo »kulturo«, iz prenasičenosti preko hrepenjenja do polnosti, iz stagnacije preko dinamike v statiko, iz konvencije preko individualne vesti v etiko, iz vnanje odvisnosti preko anarhistične svobode v urejenost, v zajednico, iz manire preko brezstilnosti v stil, iz historizma preko antihistorizma v brezčasno legendo, iz klasicizma preko ekspresionizma v klasično pesništvo; iz vnanje dresure gre mladina v puntarstvo in le počasi doumeva idejo šole, ki je nedvomno klasična; in podobno še drugod.

Mladina se bori z vso to veliko mnogoličnostjo, v najboljši veri skuša uresničiti čim najvišjo vrednoto in to, kar je najtrajnejše. Kjerkoli že prime, spravi organizem duhovne kulture v obratovanje, razgiblje elemente, stavi nova vprašanja, polaga v zemljo klice novemu življenju. Jasno je, da se tega početja in duha more braniti le zakrknjena forma in slepa naivnost, a nikdar človek, ki je v svojem bistvu zdrav in »duhovno mlad«.

Mladina se torej v našem slučaju ne poteguje za pravice mladosti, temveč za velike cilje in predmete človeštva, za procvit in rast kulturnega in socialnega življenja, za premaganje krize, v kateri se nahaja danes zapadnoevropsko človeštvo. Tej smeri lahko pripada vsakdo, in po pravici mora pripadati vsak individuj, ki je videl temne strani naše preteklosti, čutil laž in videz svetovne vojne, in občutil v sebi zatrto življenje, lepoto, ki ni smela na dan, dobroto, ki jo je osmešilo naše javno mnenje. Ne smemo in nočemo se izogniti teži realnega življenja, realnost nas dan za dnem oprijemlje s svojo neusmiljenostjo in sili do kompromisov, a vsaj osnovna črta naše duhovne eksistence mora biti jasna in očitna. Le na njej je možno plodonosno kulturno prizadevanje.

c) V mladinskem gibanju je končno še tretja ideja, ki je v najtesnejši zvezi s kulturno obnovitvijo in človeštva najvišjimi vprašanji, ideja o novem človeku. V mladinskem gibanju ni samo težnja za mladostjo, za svobodo, prostim popotovanjem in živo komunikacijo s naravo, za prijateljskim občevanjem s tovariši. V njem ni samo protest proti kulturi in poskus obnoviti kulturno dejstvovanje. Gre za novo istinitost in novo osebno substanco, za eksistenco novega človeka, ki bo živel resnično in pristno življenje, bo vsidran v metafizičnih temeljih in iz svojega notranjega bistva ustvaril novo okrožje in nov svet okrog sebe. Ta človek bo živel resnično in pristno zato, ker bo v svojem bistvu resničen in pristen; če treba bo fanatičen in brezobziren, a vsekdar bo ravnal iz notranje nuje.

Osnovni njegov ton je neka posebna intenziteta, povsod gre do dna, vedno je za duhovnost, povsod proti neduhovnosti. Zato je proti šundu, to je stvorom, ki so sicer nedolžni in nimajo nobene pretenzije veljati za umetnino, a so vendarle izraz neresnice ter omehkuženega in lenega čuvstvovanja. A še bolj in naravnost fanatično se obrača proti kiču, ki se izdaja za umetnino, hoče veljati za vrednoto in škili na

obe očesi, ker zavratno računa z našimi najnižjimi instinkti.

Ta človek hoče biti resničen do skrajnosti; dobro pozna instinkte mase in demagogiko, ne zakriva si pogleda in vidi v človeku kos bestije, v politiki pa neomejeno teženje za vladanjem in gospodovanjem. Zato ne more razumeti, da se morejo spozabiti celo znanstveniki, ki bi jim resnica morala biti najvišja vrednota, in zatajijo resnico, če s tem morejo koristiti državi in politiki.

Ta človek pogleda svetu in življenju v obraz, ne straši se resnice, dobro se zaveda, da je duša nedoumljiva v svoji logiki srca in da ostane na dnu življenja neko jedro, ki je tragično in dualistično razcepljeno, in da preko tega prepada ne vodi nobena še tako spretna dialektika in nobeno zmehčavanje nasprotij. V življenju je iracionalno dno, ki ga z racionalnimi sredstvi nikdar ne bomo anulirali; preko notranjega razočaranja vodi le pogum do dejanja; le z odločnim dejanjem bomo rešili celo vrsto problemov »življenjske« filozofije. V svesti si je, da z napačno notranjostjo ni možno doseči ničesar, nasprotno, da ob njej duša zboli in izgubi svojo življenjsko odporno silo.

Naš človek mora ven iz kopren, pristati mora na stvar popolnoma ali pa nič, ne dopuščamo več, da bi si ustvarjal razne vmesne plasti in pomožne predmete inčasne cilje le zato, da bi se izognil resnici in da bi ne bilo treba, pogledati naravnost v ozadje in na dno — brez kopren in brez vmesnih členov. K tem koprenam spada retorika, nepotrebno oboževanje forme, patos, čut za reprezentanco in prestiž, literarna naobraženost, ki se smatra za največje dobro, socialistični in pacifistični utopizem, ter seveda vsak internacionalizem.

Iz intenzivnosti našega življenja sledi, da ne moremo priznati vnanjih odvisnosti, vnanjega izsiljevanja ter golega pritiska. Naše življenje mora biti navezano na resnične vrednote — a poslednje najvišje vrednote so čisto individualne in enkrat veljavne. Zato sledi iz vsega tudi ideja o individualnosti: vsak človek ima s svojim življenjem rešiti nalogo, a ta naloga je od Boga njemu individualno dodeljena. Vsak subjekt ima določeno idejo in v svojem bistvu individualno merilo, po katerem mora uravnati vse svoje dejanje in nehanje, in v katero mora verovati, če noče izgubiti svoje življenjske substance.

Taka je ideja o novem človeku, kakršno je videlo mladinsko gibanje in ki jo hoče spraviti v življenje. Zanj hoče ogreti duše in nanjo hoče pritegniti srca onih, ki verujejo v novo dobo in nov svet.

Če se vprašamo, kako gledamo na ta svet, kako stališče zavzemamo napram bodočnosti, odgovor pač ne more biti težak. Spenglerjev kulturni pesimizem je stališče, ki nanj ne moremo pristati. Kdor veruje vase in v duha, ne more resignirati na bodočnost. Verovati mora, da se bo duhovno življenje obnovilo in da bodo geniji začrtali pot temu življenju.

Druga možnost bi bila, da se restavrira srednji vek; Berdjajev¹ je nedavno rekel, da gremo novemu srednjemu veku naproti. Novi vek da gre v naših dneh h koncu, sekularizirana posvetnost, individualizem, intelektualizem in formalizem so znaki našega propada. A za tem koncem pride početek »sakralne« epohe, novega srednjega veka — dobe, ki bo v nasprotju s preteklo profano, pogansko in ateistično dobo in v bistvu religiozno orientirana.

Mislimo, da tudi ta odgovor ni zadosten. V prejšnjem odstavku smo sami dali religiji prvo mesto, a poleg religije so še drugi elementi, ki jih ne moremo zanikati. Zato je neizogibno širše stališče, ki more obseči vse bogastvo življenja in se izogne nevarnosti, da pademo nazaj v fazo, ki je za nami zatonila v preteklosti in ki se je v celoti ne moremo želeči za naše življenje.

Naša problematika nas torej vodi do tretje in končne formulacije, ki je naša in ki nanjo pristanemo. Z našim mladinskim gibanjem se je začela nova renesansa, v duhovnem življenju našega naroda se je začel proces, ki bo iz njega zrastle novo življenje, a življenje v vsej bujnosti in bohoti, zakoreninjeno v vitalnosti in sočni zemlji, dvigajoče se v solčno svetlobo, segajoče do metafizične istinitosti.

Temo hočemo še enkrat variirati in jo izjasniti z novo trihotomijo. Obstojajo tri izobrazbene teorije: religiozna teorija izobrazbe, ki vedno izhaja iz transcendence in vse tuzemstvo relativizira z ozirom na večnost; humanizem, ki vidi predvsem čisto idejo človečanstva; realizem, ki računa z naravo psihe in okrožjem, ter često prehaja v pravcati naturalizem.

Dosledno izvedena ideja o novi renesansi zahteva, da združimo vse tri omenjene sisteme in zavrnamo vsako enostransko tolmačenje. Jasno je, da smo realisti, da, celo nekoliko pozitivisti. To smo že po svojem vpoštevanju znanosti (kulturne filozofije, teoretske pedagogike, psihologije in sociologije). Celotna naturalistična nota tiči za vsem, saj računamo z biološkimi temelji duhovnega življenja in nagoni ter instinkti. Jasno je dalje, da smo humanisti, naša ideja izobrazbe je tako zelo zakoreninjena v človeku in osebnosti, ki je sama v sebi svoj svet in ima v sebi zadostno garancijo. In jasno je končno, da smo religiozno usmerjeni. Človek nosi v svoji duši religijo, odtod izhajamo.

Nesimpatični se nam pa zdijo poskusi, ki hočejo enega izmed elementov postaviti absolutnim, ali skušajo drugega na drugega reducirati, ali hočejo enega zanikati. Nesimpatičen nam je religiozni patos socialističnega agitatorja, nesimpatična prikrita religija človečanstvo obožujočega humanista, zoprna »socialna (karitativna) religija«. Nemožen je esteticizem, ki hoče nadomestiti religijo in dokazuje s tem svojo filozofsko nezmožnost. A prav tako je neupravičen vsak religiozni sistem, ki skuša anulirati realistični in človeški element. (Dalje.)

¹ N. Berdjajev, Das neue Mittelalter. 1926.

Zapiski

† LEOPOLD TURŠIČ

30. maja 1927 je umrl Leopold Turšič, mestni župnik v Krškem. Bil je tudi pesnik Doma in sveta. Svoj pesniški dar je s tiho ljubeznijo negoval in ga ni tiščal v javnost; šele ko je bil poln smrtnih slutenj in bridkosti, je postala njegova pesniška volja glasnejša in še dober mesec pred smrtjo se je zapisal v Društvo slovenskih književnikov.

Rajni Turšič je bil možat fantovski človek, dekliško dobrega srca. Pred vojno se je z razboritim delom udeleževal katoliškega mladinskega gibanja; ko pa je bil v vojni kurat pri slovenskih planincih, si je nakopal jetiko in se začel boriti za življenje. Dolgo se ji je upiral in se ponovno zdravil na Golniku; bolezen ga je premagala in je umrl ne še 44 let star.

Pesnik Turšič je menda prvič nastopil leta 1904. v bogoslovskem almanahu »Za resnico«. Tam beremo lirski venec »O duši, ki se je vrnila«. Te pesmi so točno zrcalo duševnih bojov, ki jih je preživljala tedanja mladina; rešitev iz krize je miselno verska. Jasno vidimo tudi, iz katerega ozadja se je moral preboriti mladi duh, zato te pesmi toliko spominjajo na Kettejev cikel »Moj Bog« in na Župančičevo mlado pesem. V Domu in svetu je objavil prvo pesem leta 1905., bila je to »Nasmeh večnomlade sreče«, osmrtnica † Bogdanu Venedu. Preko pogleda na otroško bujno lepoto naše zemlje, naivnega radovanja nad kmetiškim življenjem in verskomotivnega epičnega lirizma, ki se je tedaj na naši strani gojil veliko, a premalo globoko, je Turšič svoje redke pesmice miselno in stilno brusil in se dvignil nad konvencionalno motivnost tedanjih kmetujočih pesnikov, tako, kakor se je bil ob istem času po enaki poti in više povzpел med tedanjimi najboljši: Anton Erjavec. Vem, da si je takrat Turšič tudi veliko prizadeval z Gietmannovo »Estetiko«. Očitneje — dasi vedno redko — se je pojavljal v novi eri Doma in sveta od 1914—18 in se pozneje ustavil pri Mladiki. Takrat je bil že težko bolan. Ukvarjal se je tudi z igricami. Pri Domu in svetu je potrkal zopet dne 11. marca 1925, za slovo. Tedaj je pisal:

»Dragi gospod urednik! Par pesmic Vam pošiljam za Dom in svet. Ne bodite hudi, če Vam morda ne bodo po volji; tudi jaz ne bom, če jih zavržete. — Včasih so me pri Domu in svetu radi videli, pa bi se rad poslovil, ker ne bom dolgo. Bolezen me je zopet prav krepko prijela. Prihodnje dni moram zopet na Golnik v zdravilišče, dvomim pa, da bi se mi stanje kaj zboljšalo.

Bodite tako prijazni in mi odgovorite, kaj ste s pesmimi ukrenili. Kakor rečeno, ne bom nič hud, če ne sodijo med sedanje in jih vržete v koš. (Ali pa jih dajte dr. Lovrenčiču — saj gotovo prideta skupaj — naj jih morda porabi za Mladiko! Ne bo treba prepisovati.) ...«

Izmed tistih pesmic je prinesel Dom in svet 1925 na str. 235 bridkolepo predsmrtnico »Petpedi«; eno, ki spada na njegov grob, naj mu postavi za smrtni spomin:

Zadnji pastirček.

Gospod, ne maram biti umetnik
med slavljenimi poeti,
naj rajši poslednji bom četnik
v Tvoji izvoljeni četi:
Zadnji pastirček, zadavljen v piščal,
ki si jo s trudom je izrezljal,
srečen, kot dete vesel,
da si med svoje ga vzел.

Zbirko njegovih pesmi bo izdala Mohorjeva družba.
N. p. v m! F. K.

Slovensko slovstvo

France Bevk: **Kresna noč**. Trst, 1927. Književna družina »Luč«. Tiskala in založila tiskarna »Edinosti« v Trstu. Str. 120. — Bevk piše neutegoma in prehitava svoj lastni razvoj. Iz neposredno zajetih naturalističnih novel in slik, ki so več ali manj duhovna fotografija življenja in sveta, je skočil v 15. stoletje, sfabuliral pastirsko zgodbo in jo vso obložil s folkloro. Na prvi pogled vidimo romantika, ki ga je zamikalo planinstvo Kozakovega »Belega mecesna« in je poiskal snovne podlage v Pregljevi lokalni in historični miljejnosti (zlasti oni v Plebanusu), obenem pa se živo spomnimo na tisto delo, ki ga je anonimni člankar pred leti podtaknil Plebanusu, na Hauptmannovo gorsko zgodbo »Der Ketzer von Soana«. Zadnji zgled sem navedel zato, ker hočem povedati, da ta romantični preokret v Bevku ni tako slučajen, ampak da je psihološki naturalist, hoteč ustvariti narodno fabulo, šel isto pot kot mnogi pred njim in se preokrenil v naturalističnega idealista, ki se je tudi snovno zatekel k romantikom.

Pesniško je Bevk v tem delu mnogo napredoval. Poizkusil je najti narodni mitos — težnja, ki naturalistom tudi ni tuja — in ga je poiskal tam, kjer so ga oblikovali že mnogi pred njim, to je v nasprotju dveh duhovnih svetov, poganskega in krščanskega. Zgodba je časovno pomaknjena prav na konec srednjega veka; krščanstvo je kot zakon uveljavljen povsod, ljudstvo pa živi še popolnoma v oblasti zlih duhov; tako se vrši boj med naravno dobroto in naravno zlobo, kjer usodno podleže dobrota. Taka je zgodba o dveh romantičnih morilcih, očetu in sinu, ki ju sirova okolica sili v zločine in ju nato sama nečloveško sodi in kaznuje. Na zunaj je to eno boljših in razveseljivejših Bevkovih del. Vendar pa umetniški napredek ni tako znaten, da bi knjigi priznali brezpogojno vrednost. Podrobna analiza bi pokazala, da je Bevk premalo pretehtal duhovno pomembnost svojega dela, ki ga v dobrem namenu tolmačim tako, kakor ga je nakazal, pa preveč zunanje povestno in premalo notranje, t. j. duhovnoborbeno izvedel. Pastir Jure zbeži s Svetko v planino, beži pred grehom, pa išče pred Bogom in cerkvijo zakonite pravice do svoje žene, a suženjstvo in pohota v dolini ga preganja, da se vzbudi v njem očetova kri in postane požigavec, morivec žene. Usoda se spolni, zlo kraljuje v svetu. Ta rešitev je za današnji poganski čas nepotrebna potuha, kajti usodni naturalizem ne odločuje niti med naravno dobroto in naravnim zlom, kaj šele v boju med duhovnimi si-

lami, ki jih je pisatelj naznačil. Glede doslednosti v slogu moramo omeniti, da je ta pastirska zgodba iz najprimitivnejšega življenja le preveč obložena s folkloro, zlasti tam, kjer so predstave iz vražarstva opisane realistično. Privid Juretov in Svetkin v kresni noči ni verjetno zvezan. V splošnem je preveč volkodlakov, besov, vedomcev, vešč, mrličev, vil itd. V jezikovnem oziru srečujemo mnogo lokalizmov, zato tembolj motijo izrazi kakor tragedija, ekstaza in še nekaj drugih. Glede splošne stilizacije bi bilo Bevku treba več zatajevanja in tehtanja. V okviru, skozi katerega gleda pisatelj v svoje delo, najbolje stoji 22. poglavje.

F. K.

Izidor Cankar: **Zgodovina likovne umetnosti v Zahodni Evropi**. I. del. Od početkov krščanske umetnosti do l. 1000. 1. snopič: Razvoj stila v starokrščanski dobi in zgodnjem srednjem veku. V Ljubljani, 1926. Izdala Slovenska Matica.

To je prva splošna umetnostna zgodovinska knjiga med Slovenci. Avtor, profesor umetnostne zgodovine na ljubljanski univerzi, jo je zgradil v svojih predavanjih na najširšem temelju. Hrvatje in Srbi nimajo še nobene podobne, široko zosnovane knjige, torej ima delo pomen za vse Jugoslovane sploh, in si najde pri Slovanih primere le v Matějčkovem češkem delu. Obenem je ta knjiga eden izmed najlepših in največjih dokumentov domačega dela na svetskoznanstvenem polju, kar jih je izšlo iz kroga znanstvenikov naše mlade univerze.

V predgovoru izpoveduje avtor svojo metodiko in podaja temeljno nazornost zgradbi in značaju svojega dela. Ta, moremo reči, gre še dalje preko one utemeljiteljev dunajske umetnostno zgodovinske šole Wickhoff-Riegl-Dvořák; ne pomeni le dograditve in izpopolnitve njihovega sistema, marveč tudi njega skrajno modernizacijo.

Od Dvořákovne smrti in njegove zadnje knjige je že poteklo skoro deset let, in v tem času se je konstelacija napram umetnosti vsaj nekaj že »razvila« in reči moramo, da je metoda obravnavanja umetnosti, kakor jo kaže to delo, najsodobnejšega kova.

V predgovoru avtor ugotovi nedostatnost starega materialističnega umetnostnoznanstvenega raziskavanja, ki se omejuje le na biografije, katalog umetnin in se kvečjemu še dotakne »tehnike« in vplivanosti. Če je stara šola šla čez to mejo, je to storila s subjektivno estetsko osebno sodbo, ki nima stalne znanstvene vrednosti. Tako obravnavanje umetnine gotovo ni zmožno poglobiti umevanja o notranjem organskem življenju umetnine, ker zadeva le njene zunanosti, kakor s krstnimi in mrliški datumi še nismo prikazali značaja človekovega.

Kakor je v umetnosti materialistično mislečega poznega XIX. stol. šlo za »kaj« in gre v novejšem času za »kako«, se je tudi umetnostnoznanstvena metodika moderne v tem zmislu razvila. Utemeljitelji sloveče dunajske umetnostno zgodovinske šole (zlasti Wickhoff in Riegl) so prvi krenili na novo pot in jeli smatrati zgodovino umetnosti za zgodovino stila. Podprli so staro materialistično zgradbo, postavili so temelje moderni analizi stila, ter pokazali razvoj umetnosti kot avtonomno njeno formalno metamorfozo (*Kunstwollen der Zeit*). V tej Wickhoffovi šoli je zrastel Maks Dvořák, ki je v duhu časa krenil še dalje. V svojem zadnjem delu mu je zgodovina umet-

nosti postala že »zgodovina duha«. To pot nadaljuje in sistematski izpopolnjuje Cankar, ki smatra »umetnost za izraz duševnega stanja dobe, družbe in njenih udov, kakor podobno religiji, filozofiji, nramnosti, vedi, socialnemu redu, pesništvu, glasbi«.

Taine-ova slutnja o miljejski teoriji, Rieglovo umetnostno hotenje, Dvořákova *Kunstgeschichte als Geistesgeschichte* so členi gradacije, ki je na višku rodila to najnovejše delo z njega širšimi spoznanji, nazornimi temelji in z izpopolnjeno moderno metodično podlago.

V predgovoru se avtor dotakne tudi mnenja, ki je danes razširjeno zlasti v krogih aktivnih umetnikov starejše generacije impresionistov, pa tudi starejših literarnih in glasbenih zgodovinarjev sploh, namreč, da je obravnavati umetnost le kot izraz individualne umetniške psihologije. Avtor to mnenje pobija, pobija tudi zvezo narodnih in etnoloških individualnosti, ki morejo pač biti vzrok nians v razvoju, ne pa vzrok razvoja samega. Pobija tudi materialistično-socialistično konstelacijo k vprašanju umetnostnoznanstvene metode, gre preko Dvořákovnega (če smemo tako reči spričo njegovega izključno le »duhovnega« pojmovanja) »ekspresionizma« dalje novo pot, ki stremi po najvišji objektivnosti gledanja iz čimveč adekvatnih vidikov hkrati. Le ta pot more biti edino prava, zakaj čas sam in menjajoči se svetovni nazor v naših dušah nam ob vsaki »stilni« smeri razgaljuje in odpira nove vidike na predmete. I materialistični vidiki »spiritualistično subjektivni«, impresionistični in oni »duhovni« vzrok nam je odkril nove krajine v umetnosti, teh spoznanj ne moremo zametavati v celoti, vzeti jih kot pridobitve je edino, kar preostane, ter iskati novih!

(Preden pridemo na obravnavanje I. dela samega, naj opozorimo v tej zvezi še na Cankarjevo *Sistematiko stila*, ki je bila nedavno izdana kot uvod za umevanje umetnosti in posredno, kot uvod k *Zgodovini*.)

Prva knjiga obravnava zapadno slikarstvo starokrščanske dobe in zgodnjega srednjega veka do leta 1000. Pisatelj je poglobil svoj studij starokrščanske umetnosti do nians, o katerih doslej najboljša literatura (Wilfert, Dvořák) ni govorila. Najprej slika svetovno nazorne podlage praprščanske umetnosti, jo deli na 1.) stil praprščanskega spiritualizma (do IV. stol.), 2.) starokrščanski realizem (VI. stol.) in 3.) starokrščanski monumentalni stil (od V. do VII. stol.). Z razpravo je pobita stara teorija o »propadu« umetnosti starokrščanske dobe, ker je pokazan njen stilni zmisel, ki je edini mogel ustrezati estetskim potrebam opisano duhovno usmerjenega časa. Kar se tiče pregleda materiala, knjiga ni noben katalog, toda stilistični izsledki so nanizani na podlagi temeljitega poznanja materiala, o katerem se lahko informiraš v vsaki starejši knjigi — leksikonu, kar pa naša knjiga noče biti, ker ima drugo nalogo. Kar se tiče tega, kako je avtor z objektivnim kriterijem prodril v srce tej umetnosti in kako je svoje izsledke pregnantno, plastično formuliral, si ta razprava gotovo težko dobi para v današnji, tako zelo estetsko-subjektivni nemški ali francoski umetnostno-zgodovinski literaturi! To moremo brez pridržka reči.

V nadaljnjem avtor obravnava ploskovito-idealistični stil 7. in 8. stol. (»irske miniature«), ki je veljal do nedavna še za nekaj »barbarski presledek« v razvoju. To najabstraktnejše slikarstvo v zgodovini Evrope (komaj pri kubistih ali ekspresionistih bi bilo kaj podobno abstraktnega še najti!) prikaže avtor kot nadaljevanje in vrhunec idealističnih teženj, ki so se izživljale v zgodnjem srednjem veku in pokaže globoko duhovno zmiselnost tega stila. Tudi ta del je v mnogih ozirih novost v moderni tozadevni literaturi.

V primeri z dosedanjimi zgodovinskimi vidiki v umetnosti je važno poglavje »Prva renesansa v krščanskem slikarstvu«. Avtor obravnava prve rahle realistične reakcije koncu VIII., IX. in X. stoletja (S. Maria Antiqua, S. Saba, S. Clemente, Utrechtski psalter i. dr.). V ozkem naslonu na antiko doživi zapadno slikarstvo v tem času svojo predrenesanso in si tako ustvari prvi korak iz srednjeveškega stila dalje.

St. Vurnik.

Iz tujih literatur

Rusko slovstvo

Leonid Leonov: Jazbeci

Roman Leonida Leonova »Barsuki« (Jazbeci) se med knjigami nove Rusije veliko omenja; izšel je že tudi v nemškem prevodu (Die Bauern von Wory). Delo kaže kljub sedanji nesvobodni ruski produkciji in organizirani tendenčnosti prav značilne umetniške posebnosti, zato je prav, da se seznanimo z njim. Pripominjam pa, da romana skoraj ni mogoče v celoti predstaviti; zasnova je nenavadno široka in obdelava posameznih motivov tako izčrpna, da bi jo mogli označiti šele z več primeri iz vseh treh delov. Poglavje, ki ga prinašamo spredaj, ne kaže v prvi vrsti oblikovnih vrlin Leonova in ustreza bolj radi svoje zaokroženosti in vsebinskega poudarka.

Motto romana so besede iz pesmi slepih beračev: »Dva brata sta nekoč živela, ena mati ju je hranila, ena sreča ju je obdarila: prvega z bogastvom, drugega s siromaštvom.« Na teh besedah sloni zgodba, da dva brata iz vasi Vorí (Tatja vas), Pavel in Senja, gresta pred vojno v Moskvo služiti; tu se kmalu ločita in se srečata šele doma: eden je poglavar upornih kmetov, drugi je sovjetski komisar, ki je prišel strahovat upornike. To je bolj zunanji del romana, njegov okvir, kajti enotne zgodbe, ki bi se pletla med izbranimi osebami in okoli glavnega junaka, skoraj ni. Mimo nas polzi ali divja življenje, polno drobnih zgodb. Te zgodbe se med seboj prepletajo, izginjajo, se trgajo in se vnovič začenjajo; nekatere stoje bolj v ospredju, druge vpadajo iz ozadja, skratka roman brez junaka. V prvem delu gledamo moskovsko ulico blizu Kremlja, življenje v vsej celoti in podrobnostih: z ljudmi, hišami in živalimi. V tej ulici si stojita nasproti hiša trgovca Bihalova, kjer služita Pavel in Semjon in hiša gostilničarja Sekretova, ki ima hčer Nastjo, trpko Semjonovo ljubezen. Proti koncu prvega dela se rahlo čutijo iz ozadja prva vojna leta. Tudi Semjon mora tik pred revolucijo v vojno. V drugem delu pride begun iz rdeče armade v Tatjo vas. To je Brikin, ki se je pred leti oženil v domači vasi,

pustil mlado ženo doma, sam pa se je vrnil v Moskvo, kjer je imel majhno trgovino. Ta Brikin je odpeljal tudi Pavla in Semjona v mesto. Po okraju že hodi sovjetski uradnik Polovinkin; zapuščena Brikinova žena se ni branila njegovega prijateljstva in Brikin pride domov prav v času, ko ženina nezvestoba postane očitna in vsi vasi v spotiko. V Brikinovi hiši se tedaj začne družinska drama. Ob istem času se obnovi med Tatjo vasjo in Gosjaki starodavna pravda za Sinkinov travnik, ki ga je nekoč carska oblast kot v zasmeh pravici prisodila Tatincem, čeprav bi moral pripasti Gosjakom, ki nimajo dovolj zemlje. Sedaj pridejo državni merjevci in prisodijo travnik Gosjakom. Nova sovjetska oblast se začne čutiti tudi na deželi; prihajajo agitatorji in oznanjevalci prosvete. A kmete mnogo bolj vznemirjajo rekvizicije za rdečo armado. Nepokorščina kmetov kmalu izbruhne v odpor proti oblastem. Iz vojske se vrne tudi Semjon in pokliče iz Moskve Nastjo. Nastja pride v vas prav tedaj, ko je dozorel upor Tatincev. V tretjem delu romana se razvije in dokonča boj med kmeti in oblastjo. Uporniki se umaknejo v gozd, se zarijejo kakor jazbeci v podzemeljske luknje ter hodijo ropat v Gosjake, jih uničijo in začno vojno z državno oblastjo. V zelenem kadru je kot vojak tudi Nastja, Semjonova nevesta. Med uporniki se začne strašen dušni razkroj. Razbojniki kmalu ne poznajo več cene življenja. Najhujši je razkroj v Brikinu, ki ga je ženina nezvestoba popolnoma zlomila in postane izdajavec; najgloblje je usoda segla v Semjona, mrkega poglavarja in tudi v Nastjo, ki jo zalezujejo moški in se z dušo in telesom trga od Semjona; življenje je šlo mimo obeh in jima pokazalo, da sta zastonj živela drug za drugega. Jazbece končno izženo iz gozda v polje, kmete žene nazaj k delu in domu, Semjon se sam izroči komisarju Antonu, — svojemu bratu Pavlu. Nastja je prav tedaj ubežala z drugim v svobodno življenje.

Vorovskij, ideolog in kritik boljševiške literature, Leonova komaj še prišteva k pravim boljševiškim literatom. Jazbeci niso propagandistično delo, saj v tistem zmislu ne, kot pojmujejo svoje poslanstvo oficialni sovjetski literaturi, n. pr. kak Majakovskij. Leonov je živo politično snov ohranil v pravih mejah in se je zlasti ogibal vsakih gesel. V Jazbecih sovjetska oblast ne nastopa proti kmetom kot predstavnicica novega družabnega reda in obrazovateljica novega človeka, ampak samo kot nova oblast in posredovavka, tam se kmetje ne znajo več krotiti in ubogati. To se v bistvu sklada s tem, kar je Vorovskij sam zapisal o Leninu: »Leninov nazor je bil vedno ta, da ni prav, da bi se vtikali v kmečko gospodarstvo ali občinsko upravo na deželi, marveč da je treba kmete s prijaznim in dobrim zgledom vzgajati, češ, da smo v marsičem učenci kmetov in ne njihovi učitelji.« (Prim. str. 58 Fülöp Miller: Geist und Gesicht des Bolschewismus. Darstellung und Kritik des kulturellen Lebens in Sovjetrußland. Amalthea-Verlag, 1926. Str. 140, 500 slik!) Gosjaki sicer na smrt sovražijo Tatince, a zavračajo agitacijo sovjetskih odposlancev, ki jih z novimi gesli hočejo pridobiti zase proti »jazbecem«: »Kaj nam mar ta

internacionalna hidra! Tu gre za našo stvar, za zemljo, ki je polita z našo krvjo! Vse njihovo sovražstvo je samo radi Sinkinovega travnika. Kaj — hidra!« Leonov niti ne pobija nekdanjega reda v državi; na prejšnje razmere, na plemstvo komaj spominja, in samo radi globljega poudarka. O graščaku Svimulinu, ki je imel fantastične gospodarske načrte in je začel z nemškimi inženirji izdelavati porcelan, pa strašno bankrotiral in s tem samo pripravil »jazbecem« prve jame, pravi: »Pa k vragu z našo rusko neurejenostjo in z vsemi neumnimi kozlovskimi skoki, ki jih dela naša pamet. Gotovo imamo glave samo zato, da se na njih prav slikovito šopirijo podjetni in kot lan svetli kodri.« Vse ohrani svoj prvotni naradni obraz; kmet ostane pravi ruski kmet, na prostorni zemlji tavajoči svobodni suženj svoje grude; ves novi red ga ne premoti, od vsega beganja in novotarij, ki so ga preplašile doma, se vrača spet na dom, ker hoče živeti. »Jazbeci« so v boljševiškem zmislu značilnejši radi tega, ker ne prenašajo individualnega, temveč kolektivnega človeka, ki je prava osnova novega reda v Rusiji. Boljševiška apoteoza stroja, najvišjega simbola in idola človeškega razuma in volje, je našla pri Leonovu sporedno podobo v celoti življenja, v naturalističnem nazoru o svetu, kjer se vse vrti v strogem teku, da posamezen človek ne pomeni nič in mora biti samo živa vez celote. Človek iz sebe nikamor ne more, se ne da ločiti od zemlje in se neprestano vanjo povrača. S tem celotnim nazorom sega Leonov v notranjost svojih oseb, vsaki posebej, ki jih je brez števila. Povsod sama analiza in doznavanje življenja, sam delavnik, sam boj. Zvestoba in nezvestoba, dobrotu in zloba so nujne funkcije. Kakih sledov idealizma zastoj iščemo, celo zunanja mestna in kmečka pravovernost se redko omenja. Ne da se določiti, koliko je bil pisatelj tu svoboden, ali tendenca je očitna.

To brezosebno človeštvo, ogromna mestna in kmečka mašina je našla pri Leonovu svojo tipično rusko globino. Vsa analiza se preobrača v ogromno sintezo, kjer naturalizem stopi na svojo zadnjo stopnjo in živa materija začuti svojo bolečino — spoznanje, da se spreminja. Nevidne vezi vodijo v dno življenja, kamor ne more nobeno razkrajanje več. Vse raste kot bilje iz tal, se osiplje kot cvetje in obletava kot listje, ki je dozorelo. Tu se epizodno pripovedovanje začne razvrščati v sporejanje s preteklostjo, v zakonitost, ki ni zunanja in iz volje človekove. Brikinova zakonska bolečina in nespolnjena ljubezen Semjonova in Nastje sta dva najočitnejša taka poudarka. Posebne paralele nam kažejo, kako se vse v življenju povrača v krogu, kako se začetek in konec strneta v isti točki in vendar sta si prav na tem mestu kot rojstvo in smrt. Nastja spominja Semjona na svojo mlačnost, na dom, na njune prijatelje, na starega modrijana Katjušina, ki je Semjonu s knjigami odpiral čuda življenja, spominja ga na začetek njune ljubezni, na tedaj, ko se je vrgel na robu strehe za mačkom, ki je davil golobe; takrat se je samo z eno nogo še ujel na strešnem žlebu; sedaj mu šele pove, kako se je tedaj zbala zanj: »Mislim, da je ljubezen le tedaj,

kadar je človeku grozno pri srcu. Tako, kot da te nese ptič v kljunu in si misliš: Če me zdajle izpusti.« Tretji del je poln takih poudarkov, ki skušajo rešiti tisto osnovo življenja, ki jo je pisatelj že kmalu v začetku postavil ob mladem Pavlu: »Glava je bila Paškovo najobčutljivejše mesto. Tam je hranil vse žalitve, ki jih je trpel. Sveta ni gledal tako enostavno, kot je bil — ptič leti, oblak plava, breza cvete — vse te lepe stvari je gledal, kakor so se zrcalile v temnem jezeru njegovih neizjokanih, pred svetom skritih solz. Paška je gledal v svet poln nezaupnosti in svet mu je odgovarjal z molkom.« V tej tipični ruski bolečini, ki se najde zdravila v človeku, je glavna moč Jazbecov. Brezupnost vseh človeških naredb se kaže v pripovedki o Kalafatu in v otopelosti »jazbecov«, ko eden izmed njih končno pravi: »Dosti je še prostora pod zemljo.« Svet in življenje ostaneta velika bolečina. Ko bi kdo hotel z nasprotjem označiti najvišjo duhovno posebnost Jazbecov, bi segel po daljnih sosedih, Reymontovih »Kmetih«. Malone ista zemlja, a v poljskih »Kmetih« je pri vsem strastnem materijalizmu Bog blizu, v ruskih Jazbecih pa je kmečki veri daleč in molči.

Leonov obeta, da postane vreden naslednik velikih ruskih pripovednih mojstrov. Dve posebni zmožnosti ga označujeta: zna zajeti nenasitno prostranost ruske zemlje, kjer je človek prereditko nasejan, in zna v konkretnosti najti bistvo stvari. Radi te zadnje vrline je Leonov nedosežen popisovavec pokrajine, prizorov in doživetij. Z neznatnimi potezami živo predoči cel kompleks prizorov. Trgovec Bihalov se na svoj god spomni na smrt in sence, ki leže nanj, se ne znebi ves dan, ne v cerkvi, ne v trgovini, ne v stanovanju. Zunaj pa se budi pomlad, znani in neznanji ljudje hodijo mimo trgovine; — pisatelj ne prezre niti enega človeka. Biholovo trgovino nam opisuje s samimi vonji in duhovi, ki prihajajo iz steklenic s kisom in prezrelimi kumaricami, iz škotel z gorčico in maslom, iz kupov jabolk in krompirja. V tem kotu diši po petroleju, tam po rženem kruhu in izpod postejeleje prihaja smrad po slabem milu in soli. Vsi ti vonji označujejo letni ali dnevni čas v trgovini. Vso ulico spoznamo po vonjih. Tu se križa vzduh iz odprtega usnjarskega skladišča z vonji iz kuhinje in gostilne, tam smrdi iz krznarjeve kleti itd. Kljub temu, da Jazbeci kažejo še veliko potez nedoraslega dela, razodevajo izredno oblikovavno silo. Značilno je, da je Leonov v enketi, ki jo je napravila moskovska revija »Na literaturnom postu«, na vprašanje, kateri klasični mojster vpliva nanj, odgovoril, da priznava vpliv Dostojevskega.

Leonid Maksimovič Leonov je bil rojen l. 1899. v Moskvi in je kmečkega pokolenja. Prvotno je delal lepe verze. Poleg Jazbecov je napisal še: »Konec malega človeka« in »Zgodbo vraga Vasilija Petroviča«. (Ti podatki so po Orplid-u, literarnem mesečniku — Köln — ki je marčevo številko posvetil Mladi Rusiji, pa ni prinesel najboljših zgledov. Prinaša sliko Leonova in navedene podatke, sicer o njem ne piše nič.) Sedaj piše roman Vor (Tat); odlomke je objavil v Moskovski »Krasnaja Nov« in so vzbudili veliko pozornost; pravijo, da bo to nasprotje Gorkega drame »Na dnu«, F. K.

Nemško slovstvo

Josef Fraeßle S. C. J.: *Negerpsyche im Urwald am Lohali*. Beobachtungen und Erfahrungen. Z 21 slikami. Freiburg i. Br., Herder & Co., 1926.

Pisatelj je misijonar ob Kongu, in je napisal to delce na podlagi petnajstletnega delovanja med črnci ob Gorenjem Kongu. Njegova pozornost je posvečena v prvi vrsti psihi, duševnemu življenju ondotnih črncev in pa dokazu, da so ti črnci, ki so deloma še kanibali, ljudje kakor mi. Opira se na opazovanja med ljudstvi v globokem pragozdu, ki jih še ni pokvarila evropska kultura. V prvi vrsti je spis namenjen bodočim misijonarjem, katerim nudi nebroj dragocenih pojasnil in nasvetov, zanimati pa more vsakogar, ki se zanima za etnologijo in prazgodovino, kajti marsikaj, kar je tu opisano, se da skoro nespremenjeno porabiti kot ilustracija za prazgodovinske razmere naše kulture, vselej pa more biti dragocen pripomoček za razumevanje nemih spomenikov onih pradavnih kultur, ker omogočuje sklepe po analogiji. Knjiga se začne s kratkim preglednim uvodom, ki naj orientira čitatelja geografsko in etnografsko. Nato sledi poglavja Značaj in lastnosti, Način mišljenja, Pojem o duši, Vera, Pravo v splošnem, Zakonsko pravo, Vlada, Volja, »Srce«, Pisma črncev pisatelju in Misijonska vprašanja. Slika, ki jo pisatelj podaja, je tako sistematična, tako določna, bogata in obenem poučna, da dobimo naravnost spoštovanje pred temi ljudstvi kot ljudmi. Njihovo pojmovanje duše, Boga, prava in podobno napravi na nas globok vtis in marsikako bridko pove pisatelj na naslov evropske kulture in njenih raznašalcev, ki so pogosto moralno mnogo nižji od zaničevanih in nerazumljenih črncev, napram katerim ne nastopajo kot napram duševno enakovrednim bitjem, jih korumpirajo in potem iz teh že pokvarjenih razmer delajo sklepe na bistvo duše in kulture črncev. Pisatelj, ki je že poprej napisal knjigo »Meiner Urwaldneger Denken und Handeln«, se je pokazal pravega mojstra v opisu najintimnejših in najkompliciranejših strani črnškega življenja in mišljenja. Knjiga se prijetno in zanimivo čita in bistveno obogačuje naš pogled v človeško dušo.

Frst.

Gledališče

Drama

Naše Narodno gledališče je težak bolnik in upanje, da kmalu okreva, sedaj ni veliko. Starih bolezni, ki jih naštevamo že nekaj let, ni treba več omenjati, poudarimo pa lahko dva glavna simptoma, ki sta: nesposobnost današnjega človeka za duhovne vrednote in duhovna malokrvnost našega gledališča samega. Bolezen v občinstvu se takoj ne da ozdraviti. Dokler nad praznoto in ceneno mašinsko reprodukcijo filma ne zmaga zmisel za plemenitost odrskega neposrednega podajanja in zmisel za vrednost človeškega govora, toliko časa gledališče ne bo pritegnilo občinstva in bo nasproti filmu še vedno aristokratska umetnost. Bolezen v gledališču samem pa kliče po tvornem gledališkem človeku, ki bi imel fantazije, izraza in naše pristnosti in bi namesto kolektivistične mednarodne reprodukcije znal zajeti več našega duha in bistva. Okoliščine, v katerih živi

naše gledališče in dogodki zadnjega leta nas opominjajo, da najboljši možje resno premišlujejo, kako naj postane gledališče splošna slovenska narodna zadeva, kako naj se dvigne iz birokratskega zavoda v živo umetniško središče in zlasti da Dramatično društvo poživi svojo vzgojno inicijativo, skratka: mislimo, kako naj se odpravi duhovno povprečnjaštvo našega gledališča. Slovenci imamo na majhnem prostoru odrov in odrčkov kakor nikjer na svetu in naravno bi pričakovali, da imamo tudi močno narodno gledališče. In zrel narod bomo šele tedaj, kadar bo vsaka naša najmanjša občina s ponosom vedela, da je poleg Narodne galerije in Akademije znanosti tudi gledališče, ki potrebuje podpore. (Popolnoma pogrešeno se mi zdi, da bi gledališče inicijativno posegalo na deželo. Mali odri so taki, kakršni morajo biti, nastajajo iz razmer in krajevnih potreb ter s svojo primitivnostjo ali boljšim diletantizmom ustrezajo svojemu namenu. Obenem so vsi ti odri tudi kulturno opredeljeni in podrejeni organizacijam, ki vodijo njihovo delo.)

Poleg težav, ki so nastale letos radi manjše državne podpore, je bilo imenovanje novega gledališkega upravnika tisti dogodek, ki je zanimal širšo javnost. Dasi tega mesta v današnjih razmerah ni treba nikomur zavidati, je vendar imenovanje izzvalo protest, ker se je izvršilo proti intencijam slovenskih kulturnih krogov. Nikakor nimamo namena, da bi dvomili o dobri volji novega upravnika, a glavne misli, ki jih je podal kot svoj program, moramo označiti kot neplodne in značaju slovenskega narodnega gledališča škodljive. In prav radi nalog, ki čakajo pravega moža, tistega, ki bo našel zaupanje in podporo najboljših naših delavcev, moramo tudi na tem mestu ugotoviti, da sedanji upravnik ni tisti mož, ki ga potrebujemo. Ob tej priliki je treba tudi omeniti, da je bilo imenovanje tajnikovega pomočnika, ki ga je novi upravnik dosegel v istem času, ko je moral odpuščati igravce, brez vsake dejanske potrebe in izvršeno iz popolnoma drugih razlogov, kakor pa radi tega, da uprava razbremeni O. Župančiča tajniških poslov, ki jih dejansko nikoli ni opravljal.

Če se povrnemo k temeljni nalogi našega gledališča, da bodi v prvi vrsti res slovensko, moramo ugotoviti, da tu še nismo daleč in da smo v preteklem letu celo nazadovali. Mislim na tipično našo gledališko tvornost, ki jo prav tako gotovo moramo imeti, kakor imamo svojo lastno likovno, glasbeno in literarno umetnost. Občutenje gledališkega dela in njegov izraz morata prav tako biti naša, kakor lahko govorimo, da so Župančičevi prevodi Shakespearea res slovenski, ali pa kakor o nekaterih Vavpotičevih inscenacijah lahko rečemo, da diha slovensko občutje. Pri tem pa se moramo zavedati, da ljubljansčina ni slovenščina in da iskanje nekaterih igravcev za ljudskimi originalni ni še sinteza. Naši boljši igravci bi zato morali tudi bolje poznati našega človeka. Naš odrski jezik se je zelo poslabšal in treba ga je vnovič pregledati. Predvsem pa bi moralo vodstvo bolj gojiti slovensko dramo; ta je bila v preteklem letu tako potisnjena v stran, da razen Cankarjevih Hlapcev in Golieve Triglavske bajke nismo videli nič slovenskega. Že napovedano Leskovčevo dramo »Ne čez most!« so odložili za prihodnje leto, o satirični ko-

mediji Jos. Knafliča »Domovina« ne slišimo nič, dasi je vodstvo delo sprejelo že pred dvema letoma.

Hlapci Ivana Cankarja so kot uvodna predstava dosegli med dosedanjimi uprizoritvami najboljši uspeh. To pot jih je nastudiral g. Skrbinšek. Zadnje, neoporečne rešitve tega dela tudi v tej močno izoblikovani uprizoritvi nismo našli. S. Skrbinšek je stilno kompliciranost rešil tako, da je izoblikoval komedijo posebej in dramo posebej. V Hlapcih pa je poleg življenjske tragike tudi močan moralen poudarek, ki se najbolj kaže v raznih oblikovnih paradoksih. Če bi se komu posrečilo umetniško izčrpati to satirično zastavljeno tragedijo, bi nikdar ne občutili drugega dejanja kot samo duhovito komedijo, in zlasti bi ne razumeli Hvastjevega prizora z Jermanom kot kapriciozen domislek avtorjev, podoben onemu v Narodnem blagru, ko ščuka zaveže čevelj, ampak kot moralen poudarek, ki s tem, da vzbuja odpor, doseže svoj vsebinski namen. Tega moralnega jedra tudi v tej uprizoritvi Hlapcev še nismo povsem umetniško rešili. Lipahov Hvastja je našel prav v drugem dejanju prešibek in premalo grozen vsebinski akcent, dasi je bil v celoti tipično značilna postava. Glede moralnega poudarka je bilo najboljšje 4. dejanje. V središču drame je režiser postavil nasproti idejno zastavljenemu Kraljevemu Jermanu Cesarjevega župnika, ki ni bil princip, temveč poantiran realen tip. Žal je bila Lojzka gdč. Debeljakove le dobro dekle, in ne prava Cankarjeva ženska, ki se rodi okolici nakljub in se razodene šele iz trpljenja, protesta in iz vere v boljši svet. Tako tudi središče drame ni bilo še povsem močno in jasno. — Drugo slovensko delo je bila Triglavska bajka Pavla Golie. Avtor je pri ustvaritvi fabule šel isto pot kot pri Petrčkovih poslednjih sanjah, le da je postavil tukaj v ospredje umetniško nemogoč narodno propagandni motiv. Pesniška stran tega dela se preveč opira na zunanja sredstva, alegorije in personifikacije. Tudi slovensko folkloro pojmuje avtor neelementarno in zato pogrešamo pravega pesniškega občutja. Inscenator Iv. Vavpotič je nekatere personifikacije (Špik, Rjavina) opremil s humoristično grotesko, druge (očak Triglav) pa bolj površno. Igro so večkrat uprizorili tudi za šolsko mladino.

Če pregledamo ostali spored iger, moramo ugotoviti, da je vodstvo obljubljalo več, kakor je dalo in da se je posebno v drugi polovici leta čutil zastoj v studiju iger in nesmotrenost v njih izberi. Pri oceni v prvi vrsti ne smemo prezreti tiste igre, ki je dobremu gledališču potrebna že iz vzgojnih ozirov, to je klasična drama. Klasična dela segajo s svojo vsebino in lastno obliko iz preteklosti v novi čas, iščejo našega razumevanja in znanja in se nam ponujajo, da jih sprejmemo po svoje, vendar tako, da ostane njihova prava vrednost nepokvarjena. To je predvsem Shakespeare, ki postaja pri današnjem poudarjanju teatraličnosti nasproti literarnosti neizčrpen gledališki velikan. Letos smo videli dvoje njegovih del, Macbetha in Mnogo hrupa za nič. Obe je uprizoril g. Šest.

Macbeth stoji v vrsti Shakespeareovih tragedij na skrajnem koncu tragične možnosti. To ni junak, ki iz svoje individualne volje ustvarja nove razmere in preobrača svet, je več kot renesančen individualist,

ki mu ni do tujega življenja, to je zla natura sama, ki dopušča tragedijo samo radi tega, ker se pojavlja z lastnimi dušnimi ovirami in ker se mora pri prvem grehu še zgroziti pred samim seboj. Tragedija častihlepnosti, ki raste iz sebe, groza greha, ki si je poiskal idealno človeško postavo, junaka in plemiča in ga kmalu spremenil v divjo zver, ki jo je treba ubiti, a žal šele potem, ko je že pomorila najdragocenejša življenja. Ironija človeške lepote pred padcem. Žal so te usode, kakor pravadne balade in historije, mogoče samo v zvezi z bajnim svetom, pri nas našle premajhnih oblikovavcev. Občutja etične groze, spoznanja večnega zakona v celoti nismo doznali in zato je bil ves ogromni trud te igre skoraj izgubljen. Mogoče je bilo že pojmovanje čarovnic zgrešeno, preveč zunanje teatrsko, da bi prav intoniralo začetek tragedije in njen potek vezalo s skrivnostno grozo. Velikemu slogu tragedije sta odgovarjala predvsem ga. Marija Vera kot lady Macbeth in g. Lipah kot vratar; jasna, dasi preveč glasna postava je bil tudi Macduff ga. Skrbinška. Pri nekaterih kasnejših predstavah se je začutilo, kar bi moralo biti, pa se ni vzdržalo. Sceničen aparat je bil skoraj prebogato. — Neprimerno več sreče je imel g. Šest s komedijo Mnogo hrupa za nič, ki je v marsičem popravila nepričakovani in nezasluženi neuspeh pri Macbethu. Shakespeareova usodna komika, postavljena deloma na hudobno, deloma na lahkotno renesančno intrigo, vsa pomešana z življenjsko brezskrbnostjo, srečno vodi ljubezenske dvojice od popolnega osmešenja njihove nature, preko zapletkov in neglobokega trpljenja do sreče. Tu je našla resnost življenja svoj narobe-svet, svojo veselo zmedo in svoje neverjetno zdravilo. V igri sta se odlikovala predvsem g. Levjar kot junak Benedikt in ga Nablocka kot Beatrice. Iz splošno zadovoljivih figur, ki so jih postavili gg. Kralj, Lipah, Jan, Gregorin, Rogoz, Cesar in drugi, moramo omeniti posebej g. Pečka in Povheta kot sodna služabnika Čmeriko in Zimoleza. Komedijo so uprizorili s Korngoldovo godbo, ki hitrejši potek komedije tupatam zadržuje. Sceno je topot oskrbel gledališki upravnik arh. Kregar; mogočno stebrišče in živi barvni poudarki so učinkovali, niso pa prepričevali s svojo pristnostjo.

Kolikor smo videli druge klasične drame, v popolnem obsegu ni zadovoljevala. Schillerjevo Kovarstvo in ljubezen danes ne učinkuje več kot tragedija. Ferdinandova in Luizina smrt nista več nujni, dočim n. pr. Macbeth mora umreti. Genljiva historična socialna slika je kljub svoji preživeli borbenosti še vedno hvaležno teatrsko delo. Igro je nastudiral g. Skrbinšek. Oba mladostna junaka Ferdinanda in Luizo sta igrala g. Jan in gdč. Debeljakova, ki sta našla mnogo priznanja, prav tako g. Kralj kot Miller in ga. Medvedova kot njegova žena. Ga. M. Vera je v lady Milfort našla hvaležno priliko, da je pokazala svoje prave umetniške kvalitete: zmisel za igro v visokem stilu in plemenit, zrel izraz.

O Molièreovem Skopuhu in Goldonievi Pri lepi krčmarici (La locandiera) kot dvema izrazito baročnima komedijama moramo reči, da smo pri obeh najbolj pogrešali pravega sloga. Dasi Skopuh sam še ni popolnoma zatajil grobega staro-

rimskega Plautovega originala, je bil pri naši uprizoritvi le nedostatek čuta za starofrancosko komedijo, da smo pri večini igravcev videli polno oglatosti. Skopuha Harpagona je z velikim prizadevanjem, mestoma pa precej zunanje igral g. Rogoz. Režiser je bil g. Šest. Igro je postavil v izbran, skoraj premoderno občuten okvir; opremil ga je z nekaterimi simbolnimi poudarki, ki se niso dovolj uveljavili. — Bolj priča časa in literarne manire, pa skoraj brez molièrske sočnosti in drzne kulturne borbenosti je Goldonieva komedija. Spretna situacijska in karakterna komika samo rahlo kaže meščansko satiro propadajočega viteštva; igra ni vzbudila posebne pozornosti in bi jo bili brez posebne škode pogrešili. Uprizoril jo je g. M. Pugelj s preveliko scenično skromnostjo. Gladko in solidno igranje tudi v slogu ni prineslo kaj značilnega; najbolj je še ugajal g. Gregorin kot grof Albfiorita.

K tem igram bi lahko prislonili še dunajsko meščansko komedijo Nestroyevo in Anzengruberjevo kmečko komedijo. Nestroya z velikim veseljem in mnogimi sceničnimi domisleki in dovtipi uprizarja g. Šest, najbolj zato, da z njim poudarja brezskrbni teaterski značaj komedije in današnjo scenično tehniko. Izmed dveh Nestroyevih burk spada Danes bomo tiči še v prejšnja leta pa kaže danes z Lumpacijem Vagabundom poizkus, kako postaviti obe deli iz naše čitalnične priredbe nazaj v prvotni slog tako, da bi ostali še kljub temu domači. Z Lumpacijem se to ni posrečilo; teatralična naivnost in dobrosrčnost ni pregnala dunajskega prahu in ni oživila mrtvih poudarkov, ki so bistvena stran dela. Ta dela zabavajo, niso v škodo gledališki blagajni, a so tako tuja, da jih je preveč. Prav tako lahko trdimo o Anzengruberjevi Slabi vesti, ki jo je uprizoril g. M. Pugelj, da kljub izvrstnemu prevodu, dobremu igranju ni vzbudila pravega vtisa, razen poudarjane komike Čimžarjeve (g. Lipah), ki jo je občinstvo enostransko tolmačilo. Dobro je igral Nagodeta g. Cesar, celotna igra pa ni zadovoljevala.

Pri novejši drami je izbera veliko težja. Tu odloča spored velikokrat slučaj in material, ki je pri rokah. Pri oceni modernih del je treba posebej upoštevati, da si današnja gledališča na splošno ne delajo mnogo skrbi za tehtno vsebino in da v zunanjem svetu prevladuje nagnjenje do lahkotnega užitka in zunanjega teatraličnega učinka, čeprav elementarni tok gledališkega hotenja sega preko te družabne konvencionalnosti v teatralično transcendentnost. Tudi Ibsenova matematična drama je stopila v ozadje in celo Strindbergov borbeni realizem se umika. Na njuno mesto stopa metafizika, ki ni niti prelom z realizmom in ki tudi s poezijo nove romantike nima nobene zveze: poudarek drugega sveta, neločljivo zvezanega z našim življenjem, prava grozna podoba življenja se kaže v vseh smereh, od tematične eklekticiistične drame do ekspresionističnih teatraličnih vizij.

Ekspresionistično dramo smo pred štirimi leti uvedli z Büchnerjevim Vojčkom, ki smo ga letos ponovili, poleg tega uprizorili še Hasencleverjevega Gobseka. Poleg Gobseka Vojček ni več učinkoval tako originalno. Teatralični vpliv Gobsekov je

močnejši, njegova notranja stran pa šibkejša kot Vojčkova. Pri Vojčku imamo kozmos, spoznanje sveta kot grozne obupne celote, Gobsek pa je v prvi vrsti personifikacija strasti in iz te personifikacije se šele odpira pogled v svet in njegov grozni razpad: Vojček je razodetje o svetu, Gobsek je obsodba sveta in strah pred njegovimi strastmi. Skopuh Gobsek je posebljen kapital, ki rodi samo zlo, strast, ki ugonablja svet, pogublja svoje lastne otroke, zaneti svetovni požar in zgori sam v njem. Iz aristokratske družine, katere propast je postavljena samo za zgled, vodijo niti v celotno človeško družbo, kažejo njeno strašno moralo in oznanjujejo pogubo. Gobsek se tudi v odrski osnovi močno loči od Vojčka. Büchner pred sto leti ni mogel nič drugega, kakor da je formalno okorelo, večinoma verzificirano tradicionalno petdejanko razbil v vrsto kratkih slik, ki v odlomkih kažejo svet, v teh odlomkih je jasno stopnjeval divji tok dejanja. Zunanje pomeni to povratek k Shakespeareu in zato je Büchnerju šele sedanji svet mogel do živega. Hasenclever pa je novelistično snov preosnoval iz realizma v moderno teatraliko; oder ni samo majhen prostor, na katerem se ustavljajo narazličnejši drobci sveta, ampak je svetlobna prizma, v katero je ugneten cel svet in ga lahko pogledamo vsega od vseh strani. V Gobseku je sicer še marsikaj alegoričnega in zahteva frontalno razvrstitev oseb, pretežno pa imamo vendar občutek, da se pred našimi očmi skrivnostno drobi v prah celota in ne njena polovična podoba. Središče igre je bil g. Skrbinšek kot skopuh Gobsek. V njem je razvrstil lestvico strasti in grozote in nam ustvaril izrazito demonično teatraliko. Tudi drugi soigravci, g. Kralj, ga. Nablocka, gg. Levar, Peček in Jan ter ga. Šaričeva, so bili v tej dozoreli uprizoritvi na višini. Igro je vodil g. Šest, njeno simbolno podčrtano sceno je naslikal g. Vavpotič.

Ko govorimo o teaterskem razmerju do življenjske celote, moramo tu sem postaviti tudi dramo M. Begovića: Božji človek. V bistvu gre tu prej za vsebinske kot za oblikovne posebnosti. Oblikovno se kaže Begović kot spreten teatralik, ki zna zbrati učinke in jih zvezati v celoto. Povrhu je trem dejanjem drame dodan še religiozen okvir z zornico in večernico, kjer govori božji človek Damijan prolog in epilog. Okvir dramatsko ni nujen, poudarja pa vsebino drame. Drama ni realistična ne simbolična, ampak pomenja brezčasni teatralični eklekticism, ki si poišče nerealnih kolektivističnih zgodb in ob njih dramatično razvija svojo vsebino. V Božjem človeku kaže Begović očiščenje zle nature in osvobojenje od zunanjih zakonov do prave bogovdane človečnosti. Hajduk Krstan in divja Mare stojita proti duhovniku Damijanu v boju za svoje naravne pravice in za odrešenje krvi. Damijanova vseodpuščajoča ljubezen odreši ženo Maro in hajduka. Delo je motivno in idejno premalo izčiščeno. Uprizoritev je pod Pugljevimi vodstvom imela učinkujoč uspeh. Maro sta igrali deloma ga. Šaričeva, deloma ga. M. Vera. Ga. M. Vera je bila močnejša v divji elementarnosti, dočim je bila ga. Šaričeva boljše kot trpeča ženska. Krstana je izoblikoval g. Levar in Damijana g. Rogoz. Kot režijski uspeh moramo poudariti veliko sceno z

bolniki v začetku v začetku tretjega dejanja. Drama se je prvič uprizorila v počaščenje 25 letnega literarnega dela M. Begovića.

Še eno predstavo bi lahko postavili v to zvezo, t. j. češkega dramatika Hilberta *Drugi breg*. *Drugi breg* je onstransko življenje, ki ga materialistično revolucionarna družba strastno taji, a njegovo potrditev izzove s svojim lastnim orožjem. Drama je vendar bolj tematična kot življenjska, bolj zunanje urejena kot transcendentalno prepričevalna. Preko revolucionarnih nazorov socialističnega voditelja dr. Hrona se upa njegov sin dosledno izvesti misli v dejanje in umori ministrskega predsednika. Zločin se začne oglašati v srcu atentatorjevem in mu ni mogoče ubežati. Sam se izroči pravici, prezira življenje in na poti v večnost začne verovati v drugi svet. Oblikovno stoji drama v tradicionalnih mejah, učinkuje s poudarjeno karakteristiko oseb, zna pa ubrati tudi izredno drobna občutja; zlasti se odklikujejo uvodni prizori v III. dejanju. Konec je preveč govorniški. Zelo plastično in z močnimi idejnimi poudarki je opremil igro g. *Skrbinšek*. Igralsko sta se odlikovala g. *Levar* in g. *Jan* kot stari in mladi Hron.

V tretjo skupino bi postavili povprečni spored. To so izbrane igre, ki ne kažejo izrazitega odrskostilnega ali idejnega poudarka in dopolnjujejo vrzeli v gledališču. Zadovoljujejo povprečnega gledališkega obiskovavca in so predvsem njemu namenjene. Med temi deli najdemo dobra dramska dela pa tudi paberkovanje, ki pomaga iz zadrege in izpolni slučajni zastoj. Taka je komedija *Doktor Kock ali triumf medicine Julesa Romainsa*. Stara satirična snov ima duhovito sodobno preobleko: šarlatan premaga poklicno znanost, vodi množice tako drzno za nos, da celo sam pozabi na svoje sleparstvo. Režija g. Šesta je podčrtala v III. dejanju neko demoničnost, ki je delo nima. Saj osnova niti zdaleka ni simbolno demonična, sicer pa je z zunanjo učinkovitostjo prinesla v II. dejanje nekaj značilnih notranjih vrlin, zlasti pri bolniški dvojici Cesar in Povhe. Pustovca dr. Knocka je podal g. Rogoz. Tudi dvojice Courtelineovih komedij *Stalni gost* in *Bourbouroche* (režiser M. Pugelj) ne moremo šteti med izredne gledališke dogodke. Prva igrice je z ostro antitezo nastavljena satira na justico, duhovito in gladko izpeljan dovtip, druga je finejše delo in kaže slepoto moške ljubezni. V obeh igrah je imel glavno nalogo g. *Levar* in plastično podal advokata in ljubimca. Igru v večjem slogu sta obe angleški novejši drami, t. j. Wildeova *Pahljača lady Windermere* in *Galsworthyeva Joy*. Iz prejšnjega leta so ponavljali še *Mannersovo komedijo Pegica mojega srca*, v kateri je s simpatično temperamentnostjo gostovala gdč. A. Kovačičeva iz Maribora; igra se drugače letos ni spremenila. *Pahljača lady Windermere* kaže z duhovitim družabnim poudarkom avtorjevo izredno formalno kulturo in zahteva v II. dejanju velikega odrskega okvira. Igro je nastudiral g. *Skrbinšek*, glavne vloge so dobro podali g. *Levar*, ga. *Nablocka*, ga. *A. Danilova* in g. *Rogoz*. — Pri *Galsworthyevi Joy* nehote mislimo na Rusijo. Psihološki naturalizem je našel tu virtuoznega odrskega oblikovavca,

ki s tragikomično sporednostjo kaže, da se življenje s svojo posebno točnostjo vrti na ogromnem kolésu, da se mladost in starost povračata druga v drugo. Življenjski realizem se obrača od vsakega moraliziranja in se kaže kot vrsta bioloških in psiholoških dejstev, ki jih ni mogoče obrniti. Po vseh bridkih doživetjih s starejšimi gre mladost v življenje, kakor da je samo solnce, in stari odkrivajo lepote življenja, kakor da jih še nikoli niso videli. Kljub vsemu optimizmu ostane na igri trpek občutek, da je človek z vsemi spekulacijami duha, z vso mnogovrstnostjo doživetij le drevo, ki gleda v zvezde in se osiplje in spet cvete, a ne more z mesta. Mlado *Joy* je zelo intimno igrala ga. Šaričeva, njeno mater ga. *Nablocka*. Ga. *Medvedova* je kot vzgojiteljica podala izredno fino brušen tip. Režiser je bil M. *Pugelj*. Zadnje delo te vrste je bila komedija Filipa Barry-a *Jaz in ti*, ki z drastično komiko in praktično modrostjo razpleta spor med umetniškim amaterstvom in meščanskim poklicem in razreši sentimentalnost ljubezenskega žrtvovanja z realnimi življenjskimi podlagami. Dvojico mladih ljudi sta dobro podala g. *Jan* in gdč. *M. Danilova*, izrazita mladostna mati je bila ga. *Medvedova*; omeniti je še treba realistično komičen tip *Warrenov* (g. *Lipah*) in groteskno komično služkinjo *Etto* (gdč. *Debeljakova*). Popolnoma lahko bi bilo izostalo ponavljanje *Ugrabljenih Sabink*, ki s *Povhetovim Strizejem* niso prinesle niti sočutnega spoštovanja pred poklicno »šmiro«.

Ko smo pisali o sporedu, iger nismo navajali po časovnem redu; poiskali smo predvsem njihovo gledališko formalno in vsebinsko vrednost. Zaporedna razvrstitvev bi ne našla tiste usmerjene črte, ki povprečnemu opazovavcu ostane skrita pa vendar kaže, da gledališče dela v nekem redu in ima več ali manj zavestno hotenje. Igranja posameznih igravcev nismo podrobno označevali, ampak smo omenjali samo njihov glavni uspeh, pač zato, ker je igranje mogoče spremljati samo neposredno ob igri in ker iz daljše perspektive ostanejo le še celotne podobe. In naše poročilo ozira predvsem na celoto gledališkega delovanja. Če zaključimo to poročilo s splošno označbo, moramo potrditi, da je v naši drami veliko podrobnega dela, ki ga vršita predvsem oba režiserja g. *Skrbinšek* in g. Šest, eden z realistično vsebinsko, drugi s stilistično teatralično in inscenatorično usmerjenostjo; njima pa stoji ob strani kot tretji režiser g. *M. Pugelj*, tih delavec, a najbolj vesten vsebinski tolmač. Kakor pa smo že spredaj označili, pogrešamo v celoti neke zavestne osnovne težnje, ki bi dala našemu gledališču še posebne naloge, ustvarila našo posebno gledališko kulturo in ki bi gradila za daljši čas. Tudi gostovanje najboljših slovenskih igravcev, ki so raztreseni sem ter tja, je treba gojiti. Prav tako se ob igranju tujih družb marsikaj naučimo in se zavemo sebe. Za bližnjo bodočnost pa bi podpisani želeli, da bi zastavili v spored tisto enotno črto, ki bi šla od starega klasicizma preko Shakespearea do modernega misterija, da bi nam zarisala znake prave globoke teatraličnosti. Ta črta bi šla z visokega vidika, n. pr. od *Oidipa*, prenovljenega *Hamleta*, *Haničine* poti v nebesa do *Claudelovega Oznanjenja*. Bogatih vprašanj in uspehov dovolj, več kot za eno leto. F. K.

Iz naše dnevne kulture

Iz našega glasbenega življenja prinaša Narodni dnevnik 4. julija 1927. med drugim tole zanimivo ugotovitev:

»K sodelovanju na mednarodnih glasbenih svečanostih v Frankfurtu je bil poleg zagrebškega pevskega društva »Kola«, — ker je karlovška »Zora« nastop odpovedala — povabljen pevski zbor Glasbene Matice, ki bi se bil povabilu rad odzval in bi ponesel pred mednarodni glasbeni forum najlepše skladbe jugoslovanske glasbene literature pod vodstvom mojstra Hubada. Toda država ni uslišala prošnje za podporo in Glasbena Matica ostane doma. Naši vodilni krogi v Beogradu ne pojmiyo velikega pomena takih gostovanj v inozemstvu tako kot bratje Čehi. Ali pa, toda se poslužujejo dvojne mere. »Obilić« je šel z državno podporo na Poljsko, zagrebški »Kolo« z državno podporo v Švico, beogradski »Stanković« z državno podporo v Francijo, le slovenska »Glasbena Matica« podpore za v Frankfurt ni »zaslužila«. In dvojna mera naj v nas utrdi prepričanje, da smo vsi trije bratje v državi ravnopravni?«

Zagrebško »Kolo« je imelo v Frankfurtu s širolovim oratorijem Ciril in Metod izreden uspeh, katerega poudarja široka, celo evropska javnost. Za ta uspeh malo ve naša slovenska žurnalistika, prav tako kakor Prager Presse in z njo zagrebški Morgenblatt in drugi listi govore o hrvatskih solistih Benkoviću, Križaju, Bettetu, Banovcu. Koncert je vodil Srečko Kumar. »Kolo« je napravilo turnejo z lastnimi denarnimi žrtvami, imelo pač polovično vožnjo v Avstriji in Nemčiji — ne pa v Jugoslaviji.

Prejeli smo v oceno:

Narodna enciklopedija SHS. III, sv. 18. Nabavljačke zadruga—Ninković. — Bibliografski zavod, Zagreb, 1927.

Ivan Molek: Priče evolucije in Adami pred Adamom. Izdala »Izobraževalna akcija« Jugoslovanske socialistične zveze, Chicago, III, 1927.

Dr. A. Vilhar: Srbohrvatsko-slovenski slovar. Jugoslovanska knjigarna, 1927, 328 strani, okrog 40.000 besed. Upošteva tudi besedni zaklad Službenih novin, carinskega tarifa in davčne prakse. Združuje obe glavni (jekavsko in ekavsko) narečji.

Wilhelm Burger: Das Erzbistum Freiburg. Ein kirchliches Heimatbuch. Herder & Co, Freiburg i. Br., 1927. — Ob priliki stoletnice nadškofije Freiburg; namen knjige je podati sedanost in preteklost škofije v opisu in sliki.

Kraljestvo božje, glasilo Apostolstva sv. Cirila in Metoda v Ljubljani in Bratovščine sv. Cirila in Metoda v Mariboru, je začelo izhajati. Izhaja šestkrat na leto, naroča se v Mariboru, Koroščeva ulica 12.

Nova Evropa, knj. XV., br. 10. i 11. Prinaša zbirko prispevkov italijanskih pisateljev na temo Savremena miselna Italija. Sodelujejo A. Tilgher, B. Croce, M. Vuscignerra, A. Amendola, G. Ferrero, G. Renis, L. Salvatorelli in O. Zuccharini.

Kleines Meßbuch für die Sonn- und Feiertage. Im Anschluß an das Meßbuch von A. Schott O. S. B. mit Einführungen und Erklärungen herausgegeben von Pius Wihlmeyer O. S. B., Freiburg i. Br., Herder & Co, 1927.

Anton Mrkun: Alkoholno vprašanje. Ljubljana, 1927. — Knjiga podaja v 1. delu protialkoholni pouk, v drugem pa zakonita določila za omejitev alkoholizma med našim narodom.

Miran Jarc: Človek in noč. Pesmi, z lesorezi B. Jakca. Ljubljana, 1927.

Srečko Kosovel: Pesmi. Uredil Alfons Gspan. Tiskarna Slatnar, Kamnik, 1927.

Dr. Jakob Kelemina: Literarna veda. Pregled njenih ciljev in metod. Nova založba v Ljubljani, 1927.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. VI. l., 1.—4. snopič. Urejajo Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. Ljubljana, Učiteljska tiskarna, 1927.

Letopis Matice Srpske, godina 101, knjiga 311, sv. 1—3. Novi Sad, 1927. — Str. 146: Miloš Štibler, Privredno zadržarstvo u Slovenaca. — Str. 424: K. Dobida, Prošlogodišnja umetnička sezona u Slovenačkoj. — Knjiga 312, sv. 1, str. 143: K. Dobida, Ivana Kobilčeva.

Glasnik Skopskog naučnog društva. Urednik dr. R. M. Grujić. Knj. I. sveska 2. Skoplje, 1926. (Med drugim M. Premru, Katolički nadbiskupi u Skoplju. — Žarko Tatić, Arhitektonski spomenici u Skopskoj Crnoj gori.)

Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Izdan od Fr. Bulića i M. Abramića, god. XLVII.—XLVIII. Split, Narodna tiskara, 1924—25. S prilogami: Lj. Karaman, Basrelief u splitskoj Krstionici (kronano sedečo osebo tolmači kot podobo hrvaškega kralja iz 2. pol. 9. stol.). — W. Schürmann, Ein Vorschlag zur Neugestaltung der Domkirche in Split. — Izvješće konservatorskog ureda za Dalmaciju za gg. 1924/25. — Bulić Fr., Razvoj arheoloških iztraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij.

Etnolog. Glasnik kr. etnografskega muzeja v Ljubljani. Leto I. Ljubljana, Etnografski muzej, 1927. (Vsebina: K. Oštir: K predslovanski etnologiji Zakarpatja. — N. Zega: Ribolov na Dunavu. — St. Vurnik: Doneski k studiju slovenske avbe. — S. Trojanović: Mijačko pleme. — N. Županič: Antropološki ocrtni N. P. Pašića i M. Vesnića. — St. Vurnik: Drobec k studiju slovenske ljudske plastike. — N. Županič: K antropologiji osmanskih Turaka angorskog i konijskog vilajeta. — N. Županič: Harimati. — Kronika, referati in kritike.)

Dr. M. Ivšić: Les Problèmes Agraires en Yougoslavie. Préface par Victor Boret. Paris, 1926.

Svetislav Predić: **Četiri komada**. (Cir.) (Kad već zidamo. — Najveći dušmanin. — Verden je pao. — Stekao čovek telefon.) Beograd, Geca Kon, 1927.

H. Sienkiewicz: **Potop**. Iz poljščine prevedel R. Molè. 13. in 14. snopič. Tiskovna zadruga, Ljubljana, 1927.

M. Murko: **Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven**. Prag u. Heidelberg, 1927.

Danilo Gorišek: **Maj**. Pesmi za deco. Celje, 1927.

Hermann Weiser: **Calderon und das Wesen des katholischen Dramas**. Herder. Freiburg i. Br. Strani 23. — Spis je kratko strnjena razprava, ki proži nekaj zanimivih misli glede nekaterih osnovnih vprašanj o tragičnem. Pisec se je discipliniral ob estetih iz nemških katoliških revij.

Maria Homscheid: **Der Schleuderer und andere Knabengeschichten**. Herder. Freiburg i. Br. Strani 147. — V lahkem, nazornem jeziku pisane deške zgodbe, lahko umljive tudi slovenski šolski mladini.

Scharlan M. (Magda Alberti): **Sieg! Kämpfe einer Konvertitin**. Herder. Freiburg i. Br. VI. in 240 strani. — Knjiga je drugi del avtobiografičnega romana, čigar prvi del se zove »Boji«. Izpoved »lepe duše«, dehtivo preprosta, zanimiva, dasi ni v njej elementarne snovi, ki je kot doživljena tragična ekspozicija človečansko poljudila podobne avtobiografije vélikih konvertitov-pisateljev. Dr. I. P.

Aus fernen Landen. 32. B. I. A. Otto S. J., Der Fischer von Karange; 33. B. Karl Kälin S. J., Der Sieger auf Futuna. Herder. Freiburg i. Br. — 900.000 zvezkov te zbirke priča, da to propagandno misijonsko pripovedništvo uspeva. Čar te fabulistike pa je ugasnil tisto uro, ko je to pripovedovanje postalo samo zunanja tehnika.

Marija Stjernstedt: **Die von Sneckenström**. Roman. Aus dem Schwedischen von Rhea Sternberg. Herder. Freiburg i. Br. Strani 316. — Roman zasluži kot umetnina in kot snovna zanimivost (diaspora) branja. Pisateljica ima ime. Slovencem jo je priporočil in predstavil, ne vem, po kakšnem čudnem naključju »Slovenec«.

Hermann Weiser: **Die deutsche Novelle im Mittelalter**. Auf dem Untergrunde der geistigen Strömungen. Herder. Freiburg i. Br. Strani 128. — Disertacijski spis z mogočno bogato snovjo, ki je pregledana z nekakega novega vidika: iz perspektive srednjeveškega mišljenja. Dvomim, da je študiju ta in samo ta perspektiva potrebna. Spis sicer ne ogreje in ne prime stilstično. Dr. I. P.

Izdaje književne družine »Luč« v Trstu:

1. Luč. Poljudno znanstveni zbornik. I. Uredil Lavo Čermelj. (Iz vsebine: L. Čermelj: Politično-upravna razdelitev Julijske Krajine v razvojnem pogledu do 31. maja 1927. — Fr. Bevk: Slovenske knjižne izdaje v Italiji. — Sl. Slavec: Nekaj italijanskih glasov o Južnih Slovanih.)

2. F. M. Dostojevskij: **Tuja žena in mož pod posteljo**. Iz ruščine prevedel C. Cej.

3. Fr. Bevk: **Kresna noč**.

Ermenegildo Paccagnella: **Unanziamo l'insegnamento della musica** (Novi didaktični principi za študij teorije, pianoforta, orgel, skladbe in pedagogike glasbe.) Milano, 1927.

Knjige »Goriške Mohorjeve družbe«:

1. **Koledar Goriške Mohorjeve družbe za l. 1927**.

2. Ksaver Meško: **Legende o sv. Frančišku**.

3. Evgen Kumičič: **Jelkin nageljček**. Povest iz istrskega življenja. Prevel Anton Kacin.

4. **Kolački**. Za našo deco priredil P. P. Z risbami opremil Milko Bambič (Izbor iz slovenske dečje literature).

5. **Luč v temini**. Kako so znameniti ljudje naše dobe iskali Boga in kako so ga našli. (Vsebina: Junak v puščavi [Karel de Foucauld], Roža med trnjem [Lujiza Hensel], Glas iz groba ob Soči [Jozve Borsi], Vnuk se vrača [Ernest Psichari], Prerok svete Rusije [Vlad. S. Solovjev]).

Dr. Branko Storov: **Novi akcenti**. Lirika. Split, 1927.

Ivan Cankar: **Zbrani spisi**. 5. zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Ljubljana. Nova založba, 1927. (Kralj na Betajnovi — Na Klancu.)

Dr. Nikola Stojanović: **Jugoslovenski odbor**. (Članci i dokumenti. — Cir.) Nova Evropa, Zagreb, 1927. (Kratek pregled delovanja Jugoslovanskega odbora.)

Pravljice o Gralu. Po francoskih virih povedala naši mladini Anka Nikolič. Založila TKD Atena, Ljubljana, 1927.

Jovan Radulović: **Za utehom**. S predgovorom Sime Pandurovića; pesmi, cir. Beograd, Cvijanović, 1926.

Dr. France Veber: **Idejni temelji slovenskega agrarizma**. Programatična socialna študija. (Vsebina: Uvodne misli. — I. Družina in narod. — II. Sloj in slojna produkcija. — III. Sinteza družinsko-narodnega in slojnega socialnega vidika. — IV. Agrarizem edina historična psihološka in normativna osnova sociologije. — V. Agrarizem — svetovno-življenjski nazor.) Kmetijska tiskovna zadruga v Ljubljani, 1927.